

Olinko Delorko

USMENA POEZIJA GUPČEVA ZAVIČAJA

I

Ovaj se rad uglavnom temelji na građi kajkavske usmene poezije koju sam zapisao u predjelima Hrvatskoga zagorja, i to jedan dio u selima oko Donje i Gornje Stubice, a drugi dio u selima nadomak samoga Zaprešića. Taj sakupljački rad povezan je uz proslavu 400-godišnjice seljačke bune (1573), to jest uz sudjelovanje Instituta za narodnu umjetnost u toj proslavi priložima svojih stručnjaka.

Netom spomenutu građu zabilježio sam u navedenim predjelima za vrijeme triju boravaka, i to godine 1969, 1970. i 1971. Prva sam dva puta u tim predjelima boravio u srpnju, a treći put u listopadu. Zbog tog posla u tim sam predjelima bio u svemu devetnaest dana i zapisao 244 umotvora, među kojima nije bilo nijedne epske pjesme. Od tih zapisa — kao što je običaj u Institutu — sastavio sam dvije rukopisne zbirke poprativši ih izvještajima s puta, predgovorima (*Popratnom riječju*) te abecednim popisom kazivača i mjesta u kojima sam tu građu sakupljao. Prva se zbirka čuva u Dokumentaciji Instituta pod br. 793, a druga pod br. 832. Zbirka br. 793 sadrži građu sakupljenu za prvih dvaju boravaka, a zbirka br. 832 za vrijeme trećega boravka.

Pjesme u prvoj zbirci svrstao sam prema sadržaju u vojničke, žetelačke, svadbene, one kojima je sadržaj povezan uz more, molitvice i legende, kmetske, obredne, vinske, božićne i šaljive, a u drugoj zbirci u vojničke, žetelačke, svadbene, molitvene i legende, kmetske, obredne, vinske, božićne, šaljive, ljubavne, romance, balade te pjesme različna sadržaja. Tu podjelu u prvoj zbirci izvršio sam na str. V, a u drugoj zbirci na str. VI i VII.

Da ta podjela nije uspjela kako bi trebalo, zamjećuje se kad je se pažljivije razmotri pa otkrije da u njoj osim obrednih pjesama postoje i božićne (kao da mnoge božićne pjesme nisu u isto vrijeme i obredne), a napitnice da se nazivaju vinskim pjesmama i na taj se način sužuje pojam pića uz koje se nazdravljalo samo na vino, itd. No podjela pjesama prema sadržaju i u jednoj i u drugoj zbirci izrađena je privremeno, više

iz praktičkih razloga, kako bi se onaj koji se bude služio tim zbirka-
kako-tako snašao pri prvom dodiru s njihovom građom, sad zbog ovog,
sad zbog onog posla, a nikako da on tu podjelu u tom radu smatra ko-
načnom. Međutim, sve takve podjele, i kada su najbolje izvedene, trpe
od nedostataka što proizlaze iz same građe, koja je nastajala spontano,
sama od sebe, ne uzimajući u obzir podjele koje će je poslije obuhvatiti,
odnosno nastojati što valjanije razvrstati prema ovom ili onom sadržaju.

No ovako ili onako, iz malo prije navedena nabranjanja stihovanih
umotvora prema sadržaju u obje zbirke vidi se ipak otprilike kakvoga su
karaktera te pjesme, pa neću ovdje dalje nastojati oko toga da ih ponovo
razvrstam po neke kriteriju koji bi bio bolji od onoga koji sam već
upotrijebio i na nj se kritički osvrnuo.

Kad se neka od tih pjesama na kojoj ću se morati zadržati zbog
njezine osobitosti pokaže neprikladnom da se svrsta u jedan od navede-
nih odjeljaka, među ostalim i zato što pripada dvama takvim odjeljcima
odjednom, ja ću na to upozoriti, i to će biti sve. I to poradi toga što
ja ionako te podjele, i kad su najuspjelije, smatram nužnom nevoljom
pri radu s takvom građom, koja, dakako, i za svoga nastajanja, a i za
vrijeme svoga daljega razvijanja, nije uopće za te podjele znala i nije se
odzivala njima nego mnogobrojnim manifestacijama života kao i svako
drugo pravo umjetničko djelo oblikovano riječju.

Uostalom, ja sam o tome kako je teško neku od pjesama svrstati
u jedan od imenovanih dijelova prema sadržaju pisao u predgovoru, od-
nosno u *Popratnoj riječi* prve zbirke na str. V, otprilike ovako: »Moram
naglasiti da bi se neke od netom nanizanih pjesama mogle prema prirodi
svoga sadržaja metnuti s jednakim pravom i u dva odjeljka odjednom,
tako da bi, na primjer, pjesme koje sam svrstao među žetelačke . . . mogle
mirne duše stajati i među onim pjesmama koje sam nazvao molitvicama
i legendama, što nam pokazuje kako je kadikad teško izvršiti klasifika-
ciju prema sadržaju i pjesama za koje bi se pretpostavljalo da se iz prve
može razabrati kakve su.«

No spominjući žetelačke pjesme ja sam se i ne htijući dotaknuo
umotvora u kojima se opisuju seljački poslovi, ili bar pjesama koje su
nastale u povodu tih poslova, makar se sadržaj tih pjesama i ne odnosi
u uvijek izravno na njih.

A spominjući općenito te poslove koji su bili teški, a slab dobitak
donosili seljacima i to u prvom redu zato što bi najveći dio toga dobitka
pripao plemenitašima u kojih su se službi oni nalazili, ja sam se valjda
hoćeš-nećeš dodirnuo uzroka nezadovoljstva koje bi — kad bi postalo
naročito teško podnošljivo i zbog pretrpljenoga nasilja koje bi se znalo
tome nezadovoljstvu pridružiti, svršavalo s ograničenim pobunama a
ponekad i s pravim bunama. Takva je bila i ona buna koje je proslava
400-godišnjice i povod ovome mome pisanju, hoću kazati oneine mome
sakupljanju pjesama u jednome dijelu Hrvatskog zagorja, kako sam već
istaknuo odmah na početku. No sve su to stvari (mislim što se tiče pravih
uzroka seljačke bune) o kojima će stručnjaci koji se bave proučavanjem
te bune s povijesnog stanovišta raspravljati točnije i bolje nego što sam
ja usput spomenuo pišući o usmenoj poeziji tih predjela. No zanimljivo
je naglasiti da nigdje u narodu za onih triju boravaka nisam našao ni

jednu pjesmu koja bi se sjećala seljačke bune iz god. 1573, a isto tako ni bilo koga od njezinih kolovođa.

Takve usmene pjesme nisu našli ni sakupljači, odnosno objavljiivači prije mene: Marko Mahanović, Ignjat Kristijanović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Matija K. Valjavec, Rikard F. Plohl-Herdvigo, August Šenoa, Franjo Š. Kuhač, Vinko Žganec, Franjo Fancev, Olga Šojat i Krešimir Mlač, premda su oni u svome istraživanju ili bolje kazano objavljivanju imali pred sobom veće geografsko područje kajkavskoga jezičnoga izraza nego ja koji sam se zadržao — kako sam već i napisao — samo na onome dijelu toga područja koji se smatra Gupčevim zavičajem, odnosno žarištem seljačke bune godine 1573.

No nije li se nešto slično dogodilo i s bunom pučana na otoku Hvaru godine 1510—1514, dakle u istom stoljeću kad su se pobunili i kmetovi Hrvatskoga zagorja? I nije li o odvažnom pothvatu kolovođe te bune pučaninu Matiji Ivaniću i tragičnom završetku njega i njegovih najbližih drugova progovorio tek u prvoj polovici našega stoljeća Pere Ljubić, predstavnik hrvatske pisane književnosti, prekrasnom pjesmom *Dvadeset poglavic obišenih?! Uostalom, isto onako kao što je o nesmiljenu završetku Matije Gupca i ostalih kolovođa i sudionika bune u Hrvatskome zagorju progovorio tek u drugoj polovici XIX stoljeća Mirko Bogović dramom *Matija Gubec* (1859), August Šenoa historijskim romanom *Seljačka buna* (1877), slovenski pjesnik Anton Aškerc baladom *Kronanje v Zagrebu*, a gotovo u naše dane Alojz Gradnik pjesmom *Pred Gupčevo glavo*, Miroslav Krleža *Baladama Petrice Kerempuha* (v. pjesme *Petrica i galženjaki*, *Lamentacija o štibrici*, *Na mukah i V megli*) te hrvatski seljački književnik Pavlek Miškina umotvorom u stihu *Matija Gubec*.¹*

Tako se mjesto anonimnog stvaraoca razgnjevio Miroslav Krleža u svojoj pjesmi *Na mukah* spjevavši ove buntovne stihove:

Kmet je kak marha prikovan o grofovskom glebu,
tu odehnjenja ni i nigdar ga očivesto nebu . . .

II

Ali ako se u tom dijelu hrvatskog naroda nije našlo pjesama koje bi se sjećale seljačke bune u XVI stoljeću i nekoga od njezinih kolovođa, našlo se pjesama koje su iznosile težak kmetski život. A kako je takav težak kmetski život i doveo do bune (pa i do nekih drugih manje poznatih i manje krvavih buna od te koja je povod ovom napisu) to u tim pjesmama možemo donekle upoznati određeni broj uzroka zbog kojih je vjerojatno i došlo do nje. To su bili veoma mučni nameti, koji su kmeta dovodili do potpune osiromašenosti, a kada on više nije mogao namicati svom gazdi

¹ Na tom sam mjestu mogao navesti još dva djela iz hrvatske pisane književnosti, oblikovana stihom, što se bave seljačkom bunom 1573. i njezinim vođom Matijom Gupcem, a to su: Mijo Stuparić: *Matija Gubec. Pjesma o seljačkoj buni god. 1573*, Zagreb 1923 i Zmigavec (pseudonim Milana Dobrovoljca): *Seljačka buna*, Zagreb 1927. Ta se satirička pjesma sastoji od 44 pjesme spjevane kajkavskim narječjem. Nekoliko su pjesama posvetili Matiji Gupcu i razni seljački književnici. Te se pjesme mogu pročitati u pojedinim godištima *Seljačke bune* (godina 1936, 1937, 1938. i 1940.).

te namete, i do zatvora, u kojem bi — prema poznatoj pjesmi — i umro ne otkupivši se; nad posvemašnjim iskorištavanjem neprekidno je budio špan kao neposredni predstavnik gospodara.

Smrt kmeta u tamnici opjevana je u pjesmi što sam je zapisao u Pojatnom, Donja Pušća od Katice Vugec rođ. Popović (rođ. 1920), vidi moju drugu zbirku, pjesmu br. 25. Ta pjesma glasi:

Gospon pobira štibricu, kmet je donesl štibricu, samo mu krajcer faliju. Kmetić gospona zamolil: »Ili mi ga hoćete posuditi, ili mi ga očete pustiti!« »Nit ga očemo posuditi, nit ga očemo pustiti!« Pozval je gospon sluge tri: »Hote, hote sluge tri, otpeljajte ga v tamnicu,	tam nek bude leto dan i po letu sedam dan!« Minulo je leto dan i po letu sedam dan, pozval gospon sluge tri: »Hote tam po kmetića, da li čuje, da li spi?« »Nit ne čuje, nit ne spi; neg njem tamo v tamnici košćicka do košćicke stoji, na sakoj košćicki duplrec gori!«
---	---

Motiv špana opjevan je u dvije pjesme, od kojih je prva zabilježena u Hum-Lugu, okolica Zaboka (vidi moju prvu zbirku pjesama br. 162), od Ane Krajačić rođ. Vinković (rođ. 1909), a druga u Pojatnome, Donja Pušća (vidi moju drugu zbirku, pjesma br. 24), od već spomenute Katice Vugec rođ. Popović. Evo prve pjesme:

Čelica leti, čim više leti, tim bole brnči, pušćajte nas, dragi špan,	daleko je nam! Vredno nam je, dalko nam je, pušćajte nas, dragi špan!
---	---

A sad evo druge:

Stoji pole široko
— — — — —
Sunce nisko, blato sklisko,
pustite nas, dragi špan,
daleko je nam!

I pored toga što prva i treća pjesma nisu cjelovito sačuvane — prvaj se neki stihovi (5. i 6. te 20, 21 i 22, odnosno tri posljednja stiha) odvajaju duljinom od ostalih stihova, koji su redom osmerci, a trećoj neki stihovi jednostavno nedostaju — svejedno obje posjeduju stanovitu umjetničku vrijednost, a da o drugoj, to jest pjesmi koja počinje versom »Čelica leti« i koja je vjerojatno potpuna, i ne govorimo.

Osim toga u prvoj pjesmi, to jest onoj koja počinje stihom »Gospon pobira štibricu«, kmet se u tamnici posveti kao što su se posvetila, također u tamnici, i neka druga lica hrvatske usmene poezije, koja su inače imala drukčiju ulogu u tim umotvorima nego što je bila ona kmetova. A to znači da su takve pjesme (kao što je »Gospon pobira štibricu«) i ugođajem i oblikom povezane s pjesmama koje nazivamo legendama, moli-

tvicama. To što je pjesma o kmetu i neplaćenju štibrice (porezu) prožeta i socijalnim osjećajem, ne čini je ništa manje bliskom malo prije spomenutim pjesmama, koje veoma često prožima baš taj osjećaj.

Varijante (koje se razlikuju toliko koliko se inačice među sobom znadu razlikovati) ove pjesme, zapisane u Pojatnom za vrijeme moga trećega boravka u predjelima gdje je bilo osnovno žarište seljačke bune godine 1573, zapisane su u zbirci *Hrvatske narodne pjesme, kajkavske*, Zagreb 1950, dra Vinka Žganca (v. u toj zbirci pjesmu broj 1) i u njegovoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskoga zagorja — Tekstovi*, Zagreb 1952. (br. pjes. 199, 200a, 200b, te br. 423 a do g i 424 i 542). Zanimljivo je da ih sve s mojim primjerom povezuje stanovita nepravilnost nekih stihova s obzirom na metričku strukturu — a to je osobina i većine pjesama što ih zovemo legendama, molitvicama.

Druga navedena pjesma, a to je ona što počinje stihom »Čelica leti«, ima također svojih varijanata među zapisima onih istraživača koji su bili zaokupljeni sabiračkim poslom hrvatskih kajkavskih usmenih pjesama prije mene, pa se tako jedna od takvih najranije zabilježenih varijanata nalazi u zbirci »Pjesme«, Zagreb 1847, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (vidi u toj zbirci drugu pjesmu na str. 217), i ona glasi:

Čelica leti
najviš' pod nebo,
čim više leti
s tem lepše poje,
čelica moja,

trudna neboga,
hajdmo pred boga,
boga zmožnoga
sodca joštroga.

Kao što vidimo, u ovoj varijanti, koja je također nađena u Hrvatskom zagorju, samo bez poblize oznake u kojem predjelu toga kraja, nema špana, a pčela ne brnči, nego pjeva (što je svakako pjesnički manje uspješno). Osim toga, mjesto molbe žetelaca ili uopće poslenika upućene nadgledniku da ih pusti kući jer im je dalek put do nje, razgovor vodi pojedinac sa pčelom i skupa s njom želi ići pred Boga kao onoga koji će jedini pravedno ocijeniti vrijednost njihova velikog truda za druge, tako slabo plaćenog. No ne skriva li se pod tom simbolikom marljive radišne pčele kmetovo nezadovoljstvo s gospodarom za kojega radi, veoma slabo nagrađen, pa vjeruje da će mu Bog taj trud kao i radišnoj životinji kojoj se obraća — a koja sakuplja med za druge kao što i on obrađuje njivu za druge — mnogo bolje naplatiti kad umre pa dođe preda nj?!

U tom slučaju i taj Kukuljevićev zapis možemo mirne duše ubrojiti među kmetske pjesme, samo s veoma naglašenom simbolikom, zbog koje se takva pjesma i posebno oštroumnu čitaču tek nakon duljeg zadržavanja na njoj otkriva do kraja. A pogotovo kad mu pri otkrivanju, odnosno odgonetavanju toga njezina složena sadržaja pomogne i neka varijanta poput one moje iz Hum-Luga ili one moje druge (koju do sada nisam bio ni spomenuo u tom smislu) iz Pojatnoga, u kojoj se nalazi jedan detalj kojeg nema ni Kukuljevićev ni moj prvi zapis. Uostalom, evo toga detalja:

sunce nisko, blato sklisko,²

koji nam požurivanje poslenika, u prvoj varijanti, da ih nadglednik pusti što prije kući čini još razumljivijim a i opravdanijim.

Pišući o tim kmetskim pjesmama onoga dijela Hrvatskoga zagorja gdje je bilo osnovno žarište bune godine 1573, kojih je broj zaista malen (ali ne samo među mojim zapisima nego i među zapisima one dvojice-trojice sakupljača koji su bili obuhvatili i druge predjele Hrvatskoga zagorja, s pobudama drugačijima od mojih), ja sam se (posebno u vezi s drugim i trećim navedenim primjerom) najednom našao na području onih usmenih umotvora koji su povezani s radovima na polju, naročito sa žetvom, i koje vjerojatno zbog toga tamošnji svijet naziva »žnjačkima«, to jest žetelačkima.

S takvim pjesmama, spjevanim kajkavskim narječjem, samo bez onoga naziva »žnjačke«, ja sam se bio susreo sakupljajući usmenu poeziju u okolici Zagreba godine 1954. Jedna kmetska pjesma među tim umotvorinama koja se sastojala od svega tri stiha, zacijelo spada među inačice Kukuljevićeva zapisa *Čelica leti* i mojih dvaju *Čelica leti* i *Stoji pole široko*, koje sam malo prije prenio u ovome napisu i njima se podrobnije pozabavio.

Evo toga zapisa iz Hrašća, zapravo iz Velike Mlake, koji se nalazi pod br. 25 u mojoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme iz okolice Zagreba*, br. 175, pohranjenoj u već spomenutoj Dokumentaciji Instituta:

Zipka tače,³ sinko plače,
pušćajte nas, dragi špan,
dalko je nam!

Ali i pored dirljiva moljenja premorenih žena (jer u toj se varijanti nesumnjivo o njima radi) u ovoj kmetskoj pjesmi, upućena krutome nadgledniku da ih konačno pusti kući, jer su im nejak a djeca sama a domovi daleko, mene su ipak kao umjetničko ostvarenje više privukle dvije također kratke pjesme, koje se u netom citiranoj zbirci nalaze pod br. 74 i 75, a zabilježene su u Rakitju.

Evo prve:

Miš mi je polje popasal,
oj mene, joj mene,
kaj ja budem žela,
dragi mi travu pogazil,
oj mene, joj mene,
kaj ja budem brala?!

A sada evo i druge:

Kad izorem i posijem,
onda sednem pa se smijem.

² U neku ruku su varijante te pjesme i ona dva stihovana umotvora u Žgančevoj već spomenutoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja*, knj. I, Tekstovi, koji se nalaze pod br. 214 i 635.

³ Ljulja se.

Te dvije pjesme zacijelo ne spadaju u žetelačke (za razliku od one prve, kmetske, koja ipak po svoj prilici spada među njih), nego u onakve pjesme koje je dr Vinko Žganec u svojoj već spomenutoj zbirci antološkog karaktera *Hrvatske narodne pjesme, kajkavske* bio nazvao *Pjesme o radu i radniku*. Ali i takvi su umotvori veoma bliski žetelačkima, i tamo gdje se pri istraživanju naiđe na njih, naiđe se u velikoj većini slučajeva i žetelačkih pjesama.

Dogodilo se to i meni kad sam godine 1954. zapisao u Rakitju pjesmu (vidi u mojoj već citiranoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme iz okolice Zagreba* pjesmu br. 68):

Stoji nam pole široko,
u tom polu senčica,
pod senčicom zipčica,
u njoj se zibal Jezušek bo.

Samo što tada nisam znao da takve umotvore u onom dijelu Hrvatskoga zagorja, koji će postati područje moga sakupljanja i proučavanja tek petnaest godina kasnije, nazivaju »žnjačkima«, to jest žetelačkim pjesmama.

A baš takva pjesma je bila i ona koju sam prvu zapisao u zaseoku Strmac u Krušljevu Selu godine 1969. i zadivio se njezinoj posebnoj ljepoti i pored toga što mi se učinila samo fragmentom, a ne cjelovitom pjesmom. Evo je:

Stoji nam pole široko,
na njemu Deva Marija,
na glavi svetoj, žalosnoj,
ne nosi krunu neg oblak.
Jaj, jaj, to naše pole široko!

Ali prije nego nastavim dalje pisati o »žnjačkim« pjesmama predjelâ koji su postali predmet ovoga moga izučavanja, htio bih nešto kazati o nazivu »žnjačke« za takve pjesme. Za taj sam naziv doznao prvi put u Strmcu, zaseoku Krušljeva Sela, kad sam u njemu zabilježio malo prije navedenu pjesmu. Taj naziv se u većine koji su se njime služili poklapao s pjesmama koje se pjevaju u vezi sa žetvom, ali ih je bilo koji su pojam toga naziva proširivali i na pjesme u kojima se govori o košenju trave, okopavanju loze, branju grožđa, pa i drugim seljačkim poslovima na njivi, u vinogradu ili voćnjaku. U tom bi se slučaju pojam »žnjačkih« pjesama poklapao s pojmom težačkih pjesama uopće. Budući da to nisam za vrijeme svojih ispitivanja mogao do kraja utvrditi, ja pod pojmom »žnjačkih pjesama« podrazumijevam samo one pjesme koje su povezane sa žetvom. Žetelačke pjesme iz Hrvatskog zagorja nazivaju se »žnjačkima« i u V knjizi velikog Kuhačeva zbornika *Južno-slovenske narodne popijevke*, Zagreb 1941 (str. 332—344).

Poslušajmo jednu takvu pjesmu zapisanu u zaseoku Škrlini, sela Gornja Bistra (vidi u drugoj mojoj rukopisnoj zbirci pjesmu br. 49) od

Dore Škrlin rođ. Jedvaj (rođ. 1913). Ta se pjesma pjevala razlomljeno, i to jedan dio prije početka same žetve, a drugi dio nakon njezina završetka:

Iva⁴ je mlada,
vetrek š nom vlada.
Pripravljaj, majko,
rano obeda!
Ne čekaj Marka,
obedu, majko!
Marko je prešiel
u ravno pole

rožice brati.
Pripravljaj, majko,
ranu južinu,
južinaj, majko,
ne čekaj Marka.
Marko je prešiel
u ravno pole
rožice brati!

Pišući o netom navedenoj pjesmi *Iva je mlada*, kazao sam da se ta žetelačka pjesma pjevala, pa bih u vezi s tim obavještenjem htio na ovome mjestu prenijeti jedan ulomak iz moje *Popratne riječi* drugoj rukopisnoj zbirci, br. 832, koji se nalazi na str. VII: »Uopće kad se govori o materijalu koji sam donio i s prvoga i s drugoga i s trećega puta u Hrvatsko zagorje, onda se mora naglasiti kako pojedinci koji su mi odrecitirali sad ovu, sad onu pjesmu, nisu to izveli govorom kao oni prenosioci u nekim drugim našim krajevima, a posebno oni u Dalmaciji koji su bili kazivači, nego u prvom redu pjevanjem jer su bili pjevači. Još preciznije rečeno, ti prenosioci takve produkte poznaju isključivo kao pjesme koje se pjevaju a ne koje se recitiraju. (Nekoliko molitvica ili legendi ne može oslabiti taj zaključak o većini zapisa.)«

III

Za vrijeme proučavanja usmene poezije onoga dijela Hrvatskoga zagorja gdje je bilo osnovno žarište seljačke bune godine 1573. još sam zamijetio da se pojedine legende i molitvice (od kojih neke s obzirom na sadržaj očito pripadaju ostacima naše srednjovjekovne apokrifne književnosti) uklapaju u pojedine žetelačke pjesme. I to tako često da se pjesme bez toga uklapanja, kao što je *Iva je mlada*, nalaze dosta rijetko. To je i razumljivo kad znamo da su se žetelačke pjesme razvile iz obrednih. Štaviše, događa se da takva »žnjačka« pjesma bude čitava samo legenda ili molitvica oblikovana stihom, Evo jednog primjera:

---

⁴ Može da stoji bilo koje žensko ime (ukoliko Iva nije vrsta vrbe), ma da bi se ženama koje su u taj čas slušale sa mnom tu pjesmu, više mililo ime Jalža nego Iva, jer rekoše da je tipičnije za njihov kraj. S imenom Marko za muškarca potpuno su se složile. Naime od njega se nisu nikako ograđivale. Inače se jedna varijanta te pjesme može pročitati u V knj. velikog Kuhačeva zbornika pod br. 311 (1916). Ta je pjesma iz Poznanovca u Hrvatskom zagorju. Jedna varijanta te pjesme nalazi se i u Zgančevoj zbirci *Narodne pripovjke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi) pod brojem 8.

Križ stoji na polju,
pod njim lepo sinčece,
pod sinčecem stolčec zlat,
na njem sedi Marija,

v ruke drži Isusa:
»O Isuse, zemi križ,
pa prekrižaj celi svet!«⁵

A zatim još u jednoj:

Stoji nam polje,
široko, široko,
anđelek poje

k mešici zove,
blažena duša
koja poslušala⁶

Legende i molitvice govorili su pojedinci pri svom svakodnevnom molenju, a onda i veće skupine hodočasnika (romara) za vrijeme pješaćenja do nekih svetišta (a u prvome redu do onoga u Mariji Bistrici). Ali osim njih služili su se tim legendama i molitvicama i poslanici dok su obavljali težačke radove, a osobito su ih njegovali pastiri čuvajući blago, ponajviše ovce i krave.

I među takvim se pjesmama, koje možemo bez ikakve bojazni smatrati pastirskima, znade naći naročito uspješnih pjesničkih ostvarenja, kao što je na primjer pjesma što ju je zapisao Drago Jančić god. 1969. u Svetome Križu (selo u okolici Zaprešića):

Zora je zora, bijeli je dan,
za zorom ide Sunce van,
za Suncem ide Marija,
na rukam nosi Jezuša.
»Pričekaj mene, Sunčece,

budemo skupa rajžali!⁷«
»Ja te ne mogu čekati,
ja moram hitro rajžati,
mene pastiri čekaju,
mrzlu rosicu stepaju!«⁸

No nije li se među pjesmama koje su zacijelo najviše pjevali pastiri našla i balada o djevojci čedomorki, kojoj sam za vrijeme svoga trećega boravka u već navedenim predjelima Hrvatskog zagorja zabilježio

⁵ Vidi pjesmu br. 8 u mojoj prvoj rukopisnoj zbirci, br. 793. Pjesma je inače zapisana u Strmcu, zaseoku Krušljeva Sela (od Drage Leš rođ. Ištvanic, rođ. 1900). Vidi varijantu te pjesme u I knj. Žgančeve zbirke Narodne popijevke Hrvatskog zagorja, Zagreb 1952, pod brojem 555 a.

⁶ Ta je pjesma uzeta iz rukopisne zbirke Drage Jančića. Toj zbirci je naslov Narodne pjesme Hrvatskog zagorja, INU, br. 872, a pjesma se nalazi pod brojem 41 te je zapisana u Hrastima. Za vrijeme moga rada na usmenoj poeziji u Hrvatskom zagorju Drago Jančić, nastavnik osmogodišnje škole u Savskom Marofu, ustupio mi je svoju zbirku. On je pjesme u toj zbirci bilježio godine 1969. u Mariji Gorici i njezinoj okolici. Među tim zapisima, kojih je na broju 114, ima nekoliko veoma uspješnih pjesama. Citirani zapis nosi broj 41. Varijantom toga zapisa može se donekle smatrati pjesma br. 320 (1921) u V knj. velikog Kuhačeva zbornika Južnoslovenske popijevke, Zagreb 1941. Ta je varijanta iz Zlatara u Hrvatskom zagorju. I Žgančeva zbirka iz Hrvatskog zagorja, objavljena godine 1952, u prvoj knjizi ima jednu varijantu (pod br. 7b) iz Javorja.

⁷ Putovali, od njemačkog glagola »reisen«.

⁸ Vidi u spomenutoj Jančićevoj zbirci pjesmu br. 73. Jedna se njezina varijanta nalazi na str. 148, br. 6 b, »Seljačke sloge«, Zagreb 1937, samo što se u njoj sunce žuri zbog težaka, a ne zbog pastira. To sunce radi isto i u varijantama Žgančeve zbirke iz Hrvatskog zagorja, a to pod br. 216 c, 216 d, 216 g, 216 h, 216 i, 216 j, 216 k i 271. Međutim sunce žuri zbog pastira u netom navedenoj Žgančevoj zbirci u primjeru br. 216, a zbog njih i težaka u primjeru br. 216^b.

dvije varijante? I nije li i ta balada tipična pjesma legenda, kao što je bila i većina onih pjesama kojima sam se do sada bavio?

O toj baladi objavila je dr Zmaga Kumer opsežniju monografiju (s dvanaest hrvatskih varijanata i s bibliografijom inačica iz čitave Evrope) pod naslovom *Balada o nevesti detomorilki*, SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana 1963. U nas Hrvata o toj baladi pisao je dr Vinko Žganec u 45. knjizi *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena* (Zagreb 1971), i to str. 725—742 pod naslovom *Govor varijanata*. U povodu većeg broja inačica te pjesme dr V. Žganec govori na str. 726 ovako: »Jedna varijanta te pjesme objelodanjena je 1924. u prvoj mojoj knjizi u izdanju JAZU, a ostale su zapisane ili snimljene poslije toga. Sve one prikazuju tzv. biološki razvoj te pjesme u rasponu od sanio kojih pedesetak godina. U prvom redu u njima se osjećaju filološki momenti u razvoju jezika, jer se u novijim varijantama osjeća manje starih gramatičkih oblika. Uopće govoreći, i u toj pjesmi i u drugim pjesmama vidi se adaptiranje novim političkim i društvenim prilikama, novijim shvaćanjima ljudi. Osjeća se i slabije pamćenje starijih tekstova, neki su noviji tekstovi upravo osakaćeni, samo slabi odsjev starih tekstova i njihovih sadržaja. Neke pjesme radi izgubljenih i zaboravljenih pojedinih stihova postaju nerazumljive, njihove pjesničke strukture izgledaju tu i tamo kao porušene zgrade, pa sam takve oblike već u redakciji *Kajkavske zbirke narodnih pjesama* (izdanje Matice hrvatske 1950) nazvao »porušenim pjesmama«. Podrobni studij svih pojava u takvim varijantama otkrit će nam mnogobrojne fenomene koji prate život svake pjesme od vremena dok se ona nalazi u narodnim ustima dok nije konačno pismeno utvrđena u svojem autentičnom obliku, prije započetog rasta ili padanja. To isto vrijedi i za napjeve.«

Zacijelo je tako kako piše naš uvaženi muzikolog, ali se ne smije zaboraviti da se iz takvog stanja — kojemu je kao primjer poslužila jedna pjesma, kojom sam i ja ovaj čas zaokupljen i koja je u toku vremena (barem onoga što smo ga mogli pratiti) doživjela velik broj varijanata, neprekidno mijenjajući oblik, pa i sam sadržaj (osim, dakako, osnovnih točaka u tome sadržaju, koje je i povezuju s njezinim inačicama), a čak i napjev — razvilo ono sadržajno i izražajno bogatstvo usmene poezije po kojem se ona toliko i razlikuje od pisane. Ova druga, naime, ne poznaje takvih promjena i u njoj neko djelo fiksirano na papiru ostaje takvo za čitava postojanja, ukoliko mu sam stvaralac još dok je živ ne izmijeni poneki dio. I nadasve je zanimljiva ta pojava, koja pokazuje da dok je pisanome pjesništvu baš ta nepromjenljivost teksta uzrok posebne snage, dotle je njegovu bratu — usmenom pjesništvu — ta nepromjenljivost (ukoliko do nje ikada dođe) uzrok stanovite slabosti. To nas ne smije čuditi kad znamo da sve bogatstvo usmene poezije i proizlazi iz te gotovo neprekidne promjenljivosti njezinih tekstova, koja tu pojavu i čini naročitom na području izgovorene riječi, pa štaviše i onda kad su varijante nekih pjesama te usmene poezije »porušene«, kako to stanje naziva dr Vinko Žganec. I to zato što se nerijetko baš takve »porušene«, odnosno fragmentarno ušćuvane pjesme znadu domoći izvanredno snažne sažetosti u izrazu, koju one cjelovite počesće ne znaju ni izdaleka postići u tolikoj mjeri. U takav se »porušeni« tekst znadu uplesti neki zagonetni glasovi,

nastati neke ćudljive stanke, a razgovori se lica koja u takvim oštećenim pjesmama nastupaju voditi na preskoke, otprilike onako kao što se vođe u romanu *Don Juan* španjolskog pisca Azorína (pseudonim José Martineza Ruiza), koji je živio od 1874. do 1967. godine i neko se vrijeme nalazio u krugu pisaca koji je bio nazvan »piscima—98«, kojemu je pripadao i Miguel de Unamuno. Ti zagonetni glasovi, pa ćudljive stanke i preskoci u razgovoru pojedinih lica ne smetaju nimalo jasnoći same pjesme, samo što traže dublju pažnju i sabranost čitača u doživljavanju onoga što ona iznosi, i to kadikad ne manju od one što je iziskuje, na primjer, neka složenija spjevana pjesma autora novije pisane književnosti, naše ili strane.

Ja sam o uspjelosti, a na svoj način i privlačnosti, stanovitog broja takvih fragmentarno sačuvanih pjesama — koje su i pored oštećenja nekih dijelova sadržaja, sačuvavši ono osnovno u njemu, postigle novu cijelost — pisao u više navrata; tako godine 1950. u *Popratnoj riječi* zbirci antologijskog karaktera *Hrvatske narodne balade i romance*, publiciranoj u Zagrebu 1950. (izdanje »Zore«), u *Popratnoj riječi*, drugoj knjizi te zbirke, koja je objavljena pod naslovom *Zlata jabuka* u Zagrebu 1956. (isti izdavač), zatim u članku *Moderna poezija i naš umjetnički folklor* »Književnik«, br. 9, Zagreb 1960, str. 21—27 i još na nekoliko mjesta.

U dvjema varijantama pjesme kojoj smo spomenuli osnovne elemente motiva (u vrijeme djevojčine svadbe njeno dijete, spašeno naročitim stjecanjem okolnosti, otkriva da ga je ona pokušala umoriti, ali u tome nije uspjela), istina, nema onih zagonetnih glasova o kojima sam pisao, ali zato ima snažne sažetosti u izrazu i razgovora koji se vođe na preskoke. Ja ću od te dvije varijante ovdje u cjelini prenijeti samo drugu (vidi moju zbirku br. 832, pjesmu br. 38; prva se varijanta nalazi u istoj zbirci pod brojem 31). Tu drugu varijantu kazivala je Ljubica Mihalić rođ. Popović (rođ.1914) u Pojatnome:

Sveti Židov ovce pase
po šarenom bukovju,
njeg zatekne malo dete:
»Kamo, vujček, ideš ti?«
»»Tebi, dete, vujček nisem,
jer sam jednu sestru 'mam
i ta mi se sad ženi,
eno tam za stolom sedi,

na glavi joj venčec stoji,
stoji venčec zeleni!«
»To t' je, vujček, moja majka,
na travi me ostavila,
kiši, vetru i magli.
Nju ću sada ja prokleti:
U vencu joj cveti sveli,
pa po stolu opali!«

Oštećenost netom citirane pjesme počinje odmah od prve riječi u njoj, a to znači od imena jednog od lica, to jest »vujčeka«, odnosno ujaka, jer je od Izidora postao Židov. Ukoliko to nije pogreška kazivačice budući je njezina sestra u istom stihu iste pjesme kazala Židor (v. u Dodatku pj. br. 47). Krsno mu se ime, dakle, prometnulo u tom slučaju u oznaku vjerske pripadnosti, a da pri tome u svijesti, onoga koji je tu pjesmu kazivao nije to ni primijećeno. U pjesmi s istim motivima, za koju sam kazao da se nalazi u mojoj drugoj zbirci pod brojem 31, »vujček« se zove Židor, dok se, na primjer, u Žgančevim inačicama (vidi njegov već spomenuti ogleđ *Govor varijanata*) zove Židori, pa kao u mojoj citiranoj Ži-

dov, no u velikoj većini slučajeva pastir, pastirček, ovčar i nema određena imena. Ni u velikoj zbirci *Slovenske narodne pesmi*, sv. I—IV, Ljubljana 1908—1923, Karela Štrekelja »vujček« nema određena imena, nego samo u dvjema varijantama (pjesma br. 180 i 181) od njih deset (pjesme br. 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177 i 178). U tim dvjema on se zove »svet' Zidorjus«, a u ostalima »kozarčik«, »kozareč«, »kozarič« itd. I u trima primjercima zbirke *Glasbena folklor Prekmurja*, Ljubljana 1957, Josipa Draveca (vidi pjesmu br. 315/291, 316/312 i 317/128) »vujček« također nema određena imena pa se u prvome zove »ofčar«, u drugome »ovčar«, a u trećemu »kozlič«. Tko je još sve pisao o motivu toga usmenoga stihovana umotvora u nas i u tuđini također nam je iznio dr V. Žganec u prije spomenutom ogledu.

Ako je točno što piše taj naš uvaženi muzikolog — a jamačno jest — da se u najbolje uščuvanoj, pa prema tome i najranije oblikovanoj varijanti toga motiva opisuje kako je djevojka prije udaje rodila troje nezakonite djece i sve ih htjela umoriti, ali joj je i pored te namjere treće ostalo živo, te je raskrinkalo kao čedomorku za vrijeme same svadbe onda je u onom mom netom citiranom primjeru iz Pojatnoga mnogo toga izostavljeno, odnosno zaboravljeno.

Tako je među ostalim zaboravljeno dvoje umorene djece, način kako su ona umorena, uzroci zbog kojih je treće ostalo živo, nijekanje djevojke na svadbi da je dijete koje je optužuje njezino, sinovo proklinjanje zatečene i zbunjene majke, nagrada koja njega stiže jer je govorio istinu i kazna koju zadesi majku jer je zločin izvela i još ga htjela besramno zanijekati.

U mom prvom primjeru (jer ja sam citirao drugi primjer), koji mi je kazivala Katica Vugec rođ. Popović u Pušci Donjoj, djevojka je imala troje djece, dvoje je umorila dok je treće ostalo živo i ono je optužuje za vrijeme svadbe, iznoseći pri tome na koji se način spasilo. I to je čitav sadržaj pjesme. Posebno su impresivni u tome primjerku stihovi u kojima se opisuje kako se majka-nemajka oslobodila prvo dvoje djece, pa se pokušala isto tako osloboditi i trećega, koje je sada raskrinkava:

Prvog med svinje dela⁹,
svinje ga potrgale,
drugoga u vodu dela,
voda ga potopila,
mene je pod kladu dela,
pod kladicu bukovu.

Znaš li kaj si govorila!¹⁰
Hladni vetrić pripuhnu te,
Mrzla kiša te škropila,
Marija te povijala,
anđeli te zibali!»

Prema tek navedenim stihovima izgledalo bi da je djevojka pri pokušaju da se liši i trećeg djeteta zastala, da se u njezinoj duši ipak pojavilo stanovito kajanje, pa ga je zbog toga prepustila slučaju da ga slučaj spasi — ako ushtjedne — uz pomoć viših sila svijeta. Ukoliko djevojčine riječi upućene djetetu koje je ostavila na odsječenju komadu bukova drveta mjesto da ga se odmah oslobodi na užasan način kao što se bila slobodila i ono prvo dvoje novorođenčadi, nisu izraz krajnjega ciniz-

⁹ To sin govori ljudima koji se nalaze na svadbi njegove majke.

¹⁰ A sad se obraća izravno majci.

ma?! U svakom slučaju, bez obzira na to kako je bilo, svakako jest zanimljivo da je to oklijevanje za nju postalo sudbonosno i konačno je upropastilo. I to u trenutku kad se nadala da će udajom zastrti tamnu prošlost i da će je druga djeca, koja će se roditi u braku zaokupiti u tolikoj mjeri da će kako-tako zaboraviti sve ono što je bilo ružno u životu koji je prethodio tom njezinom novom razdoblju.

U mom drugom primjeru ne događa se nikakvo čudo: u njemu ne dolazi ni do nagrađivanja sina, ni do kažnjavanja majke (kao što dolazi u najbolje ušćuvanim zapisima). Naime, u tom mom zapisu niti je sin uzveličan rajem, niti je majka unesrećena paklom. Štaviše, u njemu djevojci zbog toga što nije uspjela dijete lišiti života, a druge djece osim njega nije ni imala, zapravo i ne pripada atribut čedomorke, jer iako je ona to pokušala biti, nije joj pošlo za rukom. Pa i pored tog teškoga oštećenja u sadržaju te pjesme ona je ipak izvanredna umjetnina!

U toj nas pjesmi posebno osvaja ono sažeto iznošenje najbitnije, najvažnije. Kako je samo u njoj prikladno pronađeno mjesto gdje se zbiva radnja i kako su isto tako spretno raspoređeni dijelovi jedinog prizora, dijelovi koji se odvijaju na livadi u neposrednoj blizini prostora sa stolom s uzvanicima koji prisustvuju svadbi! A pri tome je svaki stih toga samo fragmentarno ušćuvanoga usmenoga umotvora u tolikoj mjeri pun, zaokružen, da se čini, s obzirom na pjesničku konkretizaciju, u pravome smislu riječi nezamjenljiv, neponovljiv.

IV

Još je jedan fragment, inače po svojoj prilici u cjelini oštećene pjesme, onako snažno zablistao preda mnom zahvaljujući umjetničkim kvalitetama kao što je bio zablistao i fragment pjesme o djevojci čedomorki. Za ovaj sam fragment u početku mislio da je samostalna pjesma, meni dotad nepoznata sadržaja i da ću joj ja prvi zabilježiti nekoliko varijanta za boravka u već više puta spomenutim predjelima Hrvatskog zagorja. Ali nakon detaljnijeg ispitivanja svih zapisanih varijanata (vidi u prvoj rukopisnoj zbirci pjesmu br. 18, 24, 69, 75, 118, 121 i 129, a u drugoj pjesme br. 19 i 23) zaključio sam da bi taj umotvor, na kojemu su očito radili i slovenski anonimni kazivači i pjevači, (pogledaj *Slovenske ljudske pesmi* I, Ljubljana 1970, 32. pesemski tip *Neubogljiva hči ukleta v ribo*) i Z. Kumer, *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*, Maribor 1968, str. 196, 95. *Dekle je šla po vodo*) ipak mogao biti u svom drugom dijelu samo ostatak poznate legende u stihu *Blažen bio Lovrenac*, o kojoj je pisao dr Milovan Gavazzi u *Hrvatskoj reviji* godine 1930, na strani 176 — 178. (br. 3) pod naslovom *Uz Nazorov prijevod Kalevale*, a kojoj je nekoliko inačica zabilježio i dr V. Žganec u svojoj zbirci »Narodne popijevke Hrvatskog zagorja« (vidi knjigu *Tekstovi*, i to pod br. 193 I i II pjesmu i 194). Druga pjesma pod brojem 193 je potpuna, dok su ostale dvije, a to znači prva pod br. 193 i ona pod br. 194, oštećene, ali oštećene tako da se u toj oštećenosti nisu domogle one samostalnosti koju, na primjer, ima moj zapis o sestrici sv. Lovrenca iz prve moje rukopisne zbirke pod br. 18, ili onaj drugi moj zapis o nećaku sv. Židova (!?)

iz druge moje rukopisne zbirke pod br. 38. A baš je taj zapis pod br. 18 u prvoj mojoj zbirci od svih varijanata pjesme o djevojci koja je zbog neposlušnosti prema majci bila pretvorena u ribu bio onaj što sam ga po umjetničkoj vrsnoći bio usporedio s mojim zapisom br. 38 iz druge rukopisne zbirke, u kojemu se govori o nećaku sv. Židova (umjesto Izidora) i sinu koji je raskrinkao pred svatovima svoju majku, koja ga je bila izložila vremenskim nepogodama ne bi li ga one mjesto njezine ruke lišile života i tako nju, djevojku zbog toga društveno ugroženu, oslobodile teška tereta.

No pogledajmo napokon i pjesmu u kojoj se govori o djevojci pretvorenoj u ribu zbog nekih njezinih grijeha, koji ni izdaleka nisu onako veliki kao što su bili oni djevojke koja se htjela na neljudski način lišiti svoje troje nezakonite djece, u zapisu br. 31 moje druge rukopisne zbirke iz Hrvatskoga zagorja. Ovu sam pjesmu zabilježio u Kraljevu Vrhu (zaseoku sela Jakovlja) od Rezike Breko rođ. Janton (rođ. 1904):

Išla dekle po vodu
na visoke planine,
vodicu zajimala,
ribicu zajela.
Ribica zaplivala
dekle poškropila.

To ne bila ribica,
neg djevojka mlada:
k meše rado hodila,
Boga nije molila,
na spoved hodila,
grehe zatajila."

Za svog sakupljačkog rada u već navedenim predjelima Hrvatskog zagorja našao sam još jednu uspjelu pjesmu u kojoj se opisuje kako je djevojka išla na visoke planine, ali u društvu mladića koji ju je, izgleda, oteo.

Evo i te pjesme, samo što ona nije pjesma legenda kao što su bile one tri o kojima sam malo prije pisao, nego romanca sa sadržajem iz običnoga života, ali valjda iz onih burnih dana kad je osmanlijska provala bila poremetila svakidašnjicu hrvatskoga naroda čak i u onim krajevima nad kojima inače ta provala nije bila uspjela uspostaviti trajniju vlast.

Junak devojku vodil
po gore visoke.
on je nju zvjédaval:
»Je l' imaš očka ti?«
»Kad bi ga ja imela,
ne bi me vodil ti!«

Ružica rumena
pred nami procvala,
Jezušek smileni,
oglej se ti na nas!
Junak devojku vodil
na gore visoke,

---

¹¹ Šta je u ovom osamostaljenom fragmentu ostalo od sadržaja već spomenute pjesme legende *Blažen bio Lovrenac*, možemo najbolje vidjeti ako se sjetimo njezina sadržaja u kojemu se iznosi kako je majka toga sveca, za njegova izbivanja, prokletstvom pretvorila sestru mu a svoju kćerku, zbog neposlušnosti, u ribu. Iz toga prokletstva ne može je izbaviti po svom povratku ni brat svetac, koji zato i korj svoju majku poradi lakoumnosti u proklinjanju vlastita djeteta. U toj se pjesmi legendi vodi dijalog između ribe-djevojke i sveca, njezina brata, a ne između ribe-djevojke i slučajne namjernice u planini, kao u citiranome zapisu iz zaseoka Kraljev Vrh sela Jakovlja.

on je nju zvjedaval:
 »Imaš li majku ti?«
 »»Kad bi je ja imela,
 ne bi me vodil ti?««
 Ružica rumena
 pred nami procvala,
 Jezušek smileni,
 oglej se ti na nas!
 Junak devojku vodil
 na gore visoke,
 on je nju zvjedaval:
 »Imaš li brata ti?«
 »»Kad bi ga ja imela,
 ne bi me vodil ti!««

Ružica rumena
 pred nami procvala,
 Jezušek smileni,
 oglej se ti na nas!
 Junak devojku vodil
 na gore visoke,
 on je nju zvjedaval:
 »Imaš li sestru ti?«
 »»Kad bi je imela,
 ne bi me vodil ti!««
 Ružica rumena
 pred nami procvala,
 Jezušek smileni,
 oglej se ti na nas!¹²

Da bih se kako-tako snašao pred enigmatičnošću sadržaja te pjesme, koja očarava svojim oblikom a posebno refrenom neobične snage, koji kao da je preuzeo na svoj način ulogu kora u starogrčkim tragedijama, znao sam da mi neće mnogo pomoći ni podatak kazivačice, odnosno pjevačice koja mi je za tu pjesmu, pošto mi ju je saopćila, rekla da spada u svadbene. I to zato što vrlo dobro znamo — još tamo od Šižgorićevih vremena, a to znači od prve polovice XV stoljeća — da su se za vrijeme pirovanja pjevale pjesme rijetke ljepote, a prema kasnijim istraživanjima da su se pjevale i pjesme kojih sadržaj nije morao biti povezan izravno uz samu svadbu, nego neizravno, kao što je slučaj i s našim umotvorom zapisanim u Mokricama blizu Oroslavlja. Štaviše, da bi vjenčanje mladenaca ispalo što sretnije, nerijetko su im se baš za vrijeme pira pjevale pjesme u kojima se pričalo o djevojkama otetima na silu, ili o djevojkama koje su na putu do dvora svoga odabranika doživljavale svakojake neprilike skupa s njim i sa svatovima, i to većinom dok bi prolazile kroz gorovite nenaseljene predjele, pa bile nenadano napadnute od odbijenog uvrijeđenog prosca ili od kakvog drugog nasilnika. Isto tako se dešavalo da bi im na tom putu pokušale spriječiti sretan odlazak u rod odabranika prirodne nepogode ili kakve druge neočekivane nevolje.

U svakom slučaju sadržaj je takvih umotvora u stihu bio veoma napet, i one su se rado slušale, pa zbog toga gotovo da i nema zbirke, bilo publicirane, bilo rukopisne (epskog ili poluepskog karaktera), u kojoj ne bi bilo i takvih umotvora koje su neki naši proučavači nazvali i ženidbenim pjesmama, a Stjepan Grčić, jedan od njih, pokušao ih čak i objasniti pomoću bizarnih alegorijskih tumačenja.

Ali naš primjer, koji počinje stihom *Junak devojku vodil*, očito ne spada među takve pjesme, ne samo zbog svoga izrazitog lirizma, nego i zbog svoje neodređenosti što se tiče sadržaja. On se mora odgonetati, što u onim pjesmama o kojima smo netom pisali nije potrebno ukoliko su cjelovito sačuvane. Ali baš ta neodređenost u sadržaju daje našem primjeru ono nešto posebno privlačno, što nalazimo i u nekim stihovanim umotvorima Vladimira Vidrića i Vlade Vlajsavljevića, dvaju pjesnika hrvat-

¹² Vidi u mojoj prvoj rukopisnoj zbirci br. 793, pjesmu br. 116. Zapisana je u Mokricama blizu Oroslavlja. Kazivala mi ju je Katica Čičko rođ. Čižmek (rođ. 1920).

ske pisane književnosti kojih je jezična podloga bila kajkavska premda su inače oblikovali svoje umotvore štokavštinom.

Ali napokon, mogao bi netko zapitati što je to tako enigmatično što čitači moraju odgonetnuti u sadržaju romance »Junak devojku vodil«? Očito da je to sam odnos između djevojke i mladića ili, preciznije rečeno, pitanje da li on nju vodi po visokim gorama na neodređeno mjesto, s njezinom privolom ili protiv njezine privole i spadaju li stihovi refrena u djevojčin odgovor mladiću ili tvore posebnu cjelinu koju svaki put izgovara onaj koji je romancu oblikovao u ime puka koji strepi šta će biti s ugrabljenom nevoljnicom. Tek ako stihovi refrena spadaju u djevojčin odgovor, sadržaj se romance mijenja iz temelja, jer to onda znači da je ona dragovoljno pobjegla s mladićem, a ne da ju je on silom oteo. U tom bi slučaju rumena ružica što je procvjetala pred njima koji idu u visoke gore mogla simbolizirati samu djevojku, a dozivanje Jezušeka njezinu strepnju pred mogućom nevoljom do koje bi moglo doći zbog tog lakomnog prepuštanja mladiću na tako usamljenu mjestu. Samo ako je oteta protiv svoje volje, i to zato što nije bilo nikoga da je od toga mladića otimača (koji bi mogao u tom slučaju biti i Osmanlija ili hararnija u službi tog Osmanlije) zaštititi (a vidjeli smo iz djevojčinih odgovora da zaista nije bilo nikoga od njezinih najbližih da je zaštititi), onda stihovi refrena ne moraju pripadati djevojčinu odgovoru, nego izražavati, odvojeno od njega, strah puka pred onim što otetu nevoljnicu čeka, iskazan riječima stvaraoča romance. Rumena ružica koja je procvjetala za toga prisilnoga odvođenja u ropstvo mogla bi i tada sačuvati svoje isto simbolično značenje.

Da dokraja odgonetnemo sadržaj te romance, ne mogu nam mnogo pomoći ni njezine dvije varijante, od kojih je prva objavljena 1937. u *Seljačkoj slozi*, u br. 6b, na str. 148, a druga u Žgančevoj već dosada više puta spomenutoj zbirci *Narodne pripovjke Hrvatskog zagorja* (knj. I. Tekstovi) pod br. 119b. Iz prve varijante doznajemo jedino da bi refren u mome zapisu mogao pripadati djevojčinu odgovoru kao što pripada i u toj varijanti. Evo, naime, kako u toj varijanti djevojka odgovara mladiću kad je on redom pita koga ima od svojih najbližih, a ona mu isto tako redom odgovara:

Da bi ja majku imela, ne b' vodil mene ti!
Jezuš nazarenski, smiluj se meni ti!

U svakom slučaju, i bez obzira na to jesmo li ili nismo u mogućnosti da posvema odgonetnemo odnos djevojke i mladića u toj romanci, ona ipak ostaje veoma uspjelo pjesničko djelo. A to što u njoj više naslućujemo nego shvaćamo ono što se događa između jedina dva lica koja u njoj nastupaju, samoji romanci kao umjetničkom djelu još više podiže cijenu, a uz to je ispunja srhom onoga nečega tajanstvenoga, dokraja neizrečenoga, i baš zbog toga tako privlačnoga.

To što sam prešao na romancu *Junak devojku vodil* razlog je motiv visokih gora i djevojke koja se na njima našla, kao što se našla druga djevojka u pjesmi legendi *Išla dekle po vodu*, a ne redosljed samoga moga izlaganja. Odmah nakon zadržavanja na romanci *Junak devojku vodil*, na koju se nisam mogao ne osvrnuti zbog njezine umjetničke vrsnoće, ponovo

se vraćam jednoj pjesmi legendi, i to onoj koja zbog svoje naročite uspjelosti to i te kako zaslužuje, a počinje stihom *Crna gora zeleni se* (vidi u mojoj drugoj zbirki pjesmu br. 10). Na taj način nastavljam govoriti o toj vrsti pjesama, koje bez dvojbe predstavljaju najdrevniji, najarhaičniji dio čitave nađene građe koja je predmet ovoga moga izučavanja. Evo te pjesme:

Crna gora zeleni se,
vsaka majka žalosti se,
za djevojku ćerku svoju,
koju mora dat pozaju¹³.
Ona¹⁴ čeka ljutu zmiju
kâ će doći iz pećine.

Kad se pozoj van pokaže,
sveti Jura k njemu jaše.
Sveti Juro sablom kreće
i pozaju glavu siječe.
Sve ptičice zapevale,
sve muzike zasvirale.

U toj pjesmi legendi (koju mi je u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica kazivala 70-godišnja nepismena Ivka Hotko rođ. Mandić), u kojoj se opisuje kako je sv. Juraj ubivši zmaja oslobodio djevojku¹⁵ koja se našla u nizu tolikih djevojaka koje je zmaj već bio utamano i uvijek nove žrtve u svojoj nezasitnoj pohoti tražio najviše nas oćarava naivnost izraza. Po tome ta pjesma legenda podsjeća na priprosto maljanje na staklu slikara seljaka, i to na maljanje baš takvih legendi. A kako svi znamo, iz toga se priprostog maljanja (bez obzira na utjecaje Pietra Brueghela st., Henrija Rousseau i Georga Grosza preko likovnoga djela ćlanova udruženja »Zemlja«) razvila i danas tražena i cijenjena umjetnost slikara naivaca. A pri tome nikako ne smijemo zaboraviti da su najjaći stvaraoci meću tim slikarima naivcima potekli baš iz krajeva gdje se govori kajkavskim narječjem i gdje se poezija kakvu predstavlja pjesma *Crna gora zeleni se* naroćito njegovala.

Pa kao što nas naivni opis borbe u malo prije spomenutoj pjesmi legendi oćarava premda je kudikamo bogatije prikazan u pisanoj poeziji, kao na primjer, u desetom pjevanju Ariostova epa *Bijesni Orlando*, gdje je ulogu sv. Jurja preuzeo vitez Ruđer, a oslobođene djevojke istoćnjaćka kraljica i ratnica Anđelika; isto tako nas svojom prostodušnošću oćarava, takva borba namaljana na staklu rukom priprostoga našega slikara seljaka iako ju je mnogo bogatije i plastićnije oblikovao npr. Vittore Carpaccio na platnu *Sv. Juraj u borbi sa zmajem* ili Tizian na slici *Perzej i Andromeda*, na kojoj je ulogu kršćanskoga sveca preuzeo staroćrćki junak Perzej, a ulogu oslobođene djevojke takoćer antićko mitsko lice. (Inaće, sliku na kojoj se prikazuje borba između Ruđera i zmaja te osloboćenje Anđelike nakon vitezove pobjede nad tom nemani ovjekovjećio je i Eugène Delacroix — veliki francuski slikar za vrijeme romantizma — i to na dva svoja platna.)

A što da tek kaćemo o dvama završnim stihovima pjesme legende *Crna gora zeleni se*, koji nas atmosferom koju oko sebe šire prenose u

¹³ Zmaju.

¹⁴ Djevojka koja je predata zmajju.

¹⁵ Uostalom o tome motivu pjeva i Radmanova pjesma o Bosni i sv. Jurju u kasnijim izdanjima Kaćićeva *Razgovora*, isti motiv obraćuju i varijante 22. pesemskog tipa zbirke *Slovenske ljudske pesmi* I, Ljubljana 1970.

ugodaj proštenja ili sajma, gdje slike, s tako prostodušno našaranim prizorima i s krhkom mehanikom ugrađenom sa stražnje strane, znadu najednom zasvirati neku melodiju i razveseliti i nas i sve prisutne?!

Treba znati da je ta pjesma legenda samo osamostaljeni fragment nešto duljeg oštećenog umotvora koji se pjevao kad su se sakupljali darovi uoči Jurjeva. Za to doznajemo iz druge varijante pjesme br. 322 b II (str. 191) u Žgančevoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi)¹⁶, koja počinje stihovima:

Dobar večer, gospodaru,
gospodaru, gospodinje!

Pa i kad su stanovnici predjela kojih je pjesnički folklor predmet ovog mog izučavanja iznosili u svojim stihovanim umotvorima i svakidašnje događaje (istina tragične), oni nisu mogli a da se ne sjete tih legendi te da ih ne pomiješaju sa sadržajem takvih svojih umotvora. Tako su učinili i u baladi (vidi moju prvu zbirku, pjes. br. 71) iz Šagudovca u okolicu Gornje Stubice, koju mi je kazala Zorica Vurajić rođ. Benko (rođ. 1924):

---

¹⁶ Ali i iz pjesme br. 49 u već spomenutoj rukopisnoj zbirci Drage Jančića. I ta je pjesma oštećena, premda je dulja i od Žgančeva i od mog primjera. No iako je ta pjesma oštećena, ja je u ovoj bilješci donosim čitavu, jer mi se čini da je kao umjetnina, bez obzira na to što joj neki stihovi nedostaju, veoma uspjela:

Dobar večer tomu stanu,
tomu stanu, gospodaru,
gospodaru, gospodinji,
celoj hiži i družini!
Crna gora zeleni se,
svaka majka žalosti se,
za djevojku ćerku svoju,
koju mora dat pozaju.
Kad se pozaj van pokaže,
sveti Jura k njemu jaše,
vilovito sablju vleče
i pozaja strašno seče.
Blizu mora kraj pećine,

strašni pozaj sad pogine.
Vesel'te se devojčice,
i berite fijolice.
Ne dajte nam dugo stati
pred vašimi vredni vrati.
Crna gora u zelenju
i Marija u veselju!
Ak' nas ne bute darovali,
budemo vam ćerku hkrali,
ćerku hkrali, otpelali
međ fijole, međ rožice
i međ druge devojčice!

To pjevaju dok dar ne dobiju, a kad ga dobiju, onda se zahvaljuju:

Fala, fala, Bog vam plati,
sveti Jura, njegva mati!

Da ga nisu dobili, tada bi ovako zapjevali:

Za hižom vam tepka hruška,
ubila vas boža puška!

Upozorio bih da je Višnja Huzjak objavila dva rada u kojima navodj inačice ove jurjevske pjesme, naslovi su tih njezinih radova *Zeleni Juraj*, Zagreb 1957 (biblioteka »Publikacije Etnološkog seminara Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu«, sv. 2) i *Jurjevska baština danas* (vidi 5. br. publikacije »Vijesti muzealaca i konzervatora«, Zagreb 1961). Osim toga je skladatelj Emil Cossetto komponirao tri djela u vezi s jurjevskim običajem: dvije kantate *Zeleni Juro* i *Lepi Juro*, jednu zbornu kantatu *Došel je, došel zeleni Jura* i trostavčanu sliku *Jurjaši*. Te se Cossettove kompozicije nalaze pohranjene u muzičkoj biblioteci Prosvjetnog sabora Hrvatske u Zagrebu.

Lani sem se ja oženil,
mladu ženu zadobil,
lete mi je pa umrla,
Bog si ju je k sebi zel.
Ništ' mi nije ostavila,
samo dete maleno,
koje ne zna jesti, piti,
nego samo plakati.
Sada idem gor' na groblje,
da si ženku probudim:

»Vstani gore, mila žena,
da si dete pridojiš!«
»Ne morem ti gore stati,
jer me zemlja ne pusti.
Odi dima, mužek mili,
naše dete slatko spi,
Marija ga pridojila,
anđeli ga uspali!«
Te je pesme konec, kraj,
Bog daj duši svetan raj!

Ta dirljiva balada, za koju su mi kazali seljaci Huma, zaseoka u Šagudovcu, da ju je tobože spjevao neki teško ožalošćeni udovac, njihov suvremenik, tada još živ, imade jednu varijantu u trećem svesku zbirke *Hrvatske narodne pjesme*, Varaždin 1876, R. Ferd. Plohl-Herdvigova, i to pod br. 59 (naslov je te inačice *Udovac i diete mu*).

Isto se tako jedna njezina varijanta nalazi u V knjizi velikoga Kuhačeva zbornika *Južno-slovenske narodne popijevke*, i to pod br. 357 (1961), iz Ribnika u Štajerskoj, 19 varijanata u Štrekeljevu zborniku *Slovenske narodne pesmi I*, Ljubljana 1895—98, v. br. 316 — 336, tri u Žgančevoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (v. knj. I, Tekstovi, pod br. 345a, 345b i 345c), jedna u zbirci *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline*, Zagreb 1962. (vidi pjesmu br. 255), istoga sakupljača i objavljivača i jedna u knjizi Krešimira Mlača *Putnik marijanski, hrvatske narodne pjesme bistričkih romara*, Zagreb 1971, pod br. 41.

No premda je inačica iz Šagudovca te balade o udovcu što je ostao sam, bespomoćan, s nejakim djetetom, nađena najkasnije, ona je ipak sve one varijante koje su zabilježene prije nje natkrilila svojom umjetničkom uspjelošću i time pokazala kako se u narodu još može naći vrijednih ostvarenja u stihu i kako ono što je već objavljeno s toga područja u pojedinim publikacijama nije ujedno i ono najvrednije što hrvatska usmena poezija ima.

Pjesme legende, koje su, kao što smo vidjeli i na baladi sa sadržajem iz svakidašnjeg života *Lani sem se ja oženil*, izvršile jak utjecaj na neke produkte usmene poezije Hrvatskog zagorja, nisu sve nađene čitave, neoštećene. I njih je zahvatila kruta ruka vremena (a kako i ne bi kada spadaju među najstarije), pa je jedna takva pjesma legenda, s obzirom na sadržaj ostala mutna, nejasna i pored svih mojih napora da što temeljitije prodrem u njezin zamršeni sadržaj te da ga protumačim, objasnim.

Evo te nejasne pjesme legende zabilježene u okolini Donje Konjščine, u zaseoku Kosovečki (vidi moju prvu zbirku i u njoj pjesmu br. 130) od Jele Farkaš rođ. Božić (rođ. 1911):

Marija zaspala
pod višnjom zelenom,
ona zasenjala
da Jezus mimo šel.
»Nejdi, Jezuš, nejdi,

ostani s tom noćjom,
mi te peme iskat
međ mlade junake!
Malo je junaka
de bi Jezuš bil.

Sve što mogu napisati za tu pjesmu jest ono što sam već kazao u *Popratnoj riječi* moje prve zbirke (str. VII) pošto sam tamo tu pjesmu naveo čitavu: »Ovoj pjesmi sugestivnog izraza sigurno mnogo pomaže i fragmentarnost iznesenog (ili kako bi rekao dr V. Žganec »porušenost«), a i stanovita tamnina samog oblikovanja«. U njoj se posebno doimaju stihovi »ostani s noćjom«, što ih upućuje nesretna, zabrinuta i uznemirena majka sinu koji se svojim upornim i nepoštednim zalaganjem za potlačene i obespravljene previše istakao, pa sad ona strepi i u snu za njegov život. I posljednja su dva stiha te pjesme legende neobično snažna, te zvuče puno, impresivno, premda im se ne razabire pravi smisao, osim što se u njihovoj boji osjeća teško nespokojstvo i posvemašnja izgubljenost onoga koji ih izgovara.

Dobar dio tih pjesama legendi (sačuvanih u cjelini ili djelomično) djeluje snažno i na nas učene ljude, a kako ne bi na one neuke zbog kojih je i oblikovan, pa zato nije nikakvo čudo da je u narodu njegovan s tolikom pažnjom. U njemu je osim toga seljak kmet mogao pod ruhom legende izreći mnogu gorku o sebi i svom stanju, dodirnuti se nekih osnovnih pitanja svojeg postojanja a zahvaljujući zbilji i snu što su se miješali u takvim tvorevinama, nerijetko razbiti i same okvire mučne i neprijatne stvarnosti te uzletjeti na krilima mašte u dotad neslućeno, kao što je, na primjer, uzletio u ovoj romarskoj pjesmi legendi iz već spomenute Mlačeve zbirke *Putnik marijanski* (zapis br. 5), koja je inače zabilježena u nedalekom Turopolju:

Šetala se divojčica,
šetala se na Bistricu,
k Majke Božje Bistričke.
Nju su 'stali tri jangelki,
nju su 'stali, nju pitali:
»Kam ti ideš, divojčica?«
»A ja idem na Bistricu,
k Majke Božje Bistričke!«
»Tam ti nejdi, divojčica,
tam ti jesu dalki puti

i gorice previsoke
i vodice pregliboke
i stezice prevuzečke.«
Al' je ona senak išla.
Gda je ona k Bistri došla,
sami zvoni prezvanjali,
sama s' vrata otpirala
i dupleri vužigali,
sam Jezušek mešu služil,
jangelki mu podvarjali.

I jezik, arhaičan u nekim svojim formulacijama, kao što je i u toj netom citiranoj pjesmi legendi, posebna je vrijednost takvih umotvora. Osim toga, oni nam pokazuju (kao uostalom i mnoge druge naše pjesme) da je ispreplitanje ikavskih, ijekavskih i ekavskih oblika u jednoj istoj tvorevini¹⁷ jedna od više nego očitih jezičnih karakteristika hrvatske usmene poezije, kako sakralne, tako i svjetovne, još tamo od njezinih prvih zapisa izvršenih u Dalmaciji u XV stoljeću, pa i ranije, uzmemo li u obzir njezine glagoljske zapise.

¹⁷ Pogledaj u već navedenim primjerima *Junak devojkju vodiš, Crna gora zeleni se*, a bit će još primjera za tu moju tvrdnju do svršetka ovog mog napisa.

Pri traženju usmenih pjesama u onim predjelima Hrvatskog zagorja koji su bili osnovno žarište seljačke bune godine 1573. privukla je moju pažnju i balada u kojoj se opisuje kako se mladoženja, na povratku sa svatovima od mladenkina roda, utopio u nabujalnoj rijeci, koja je kad je on išao po mladenku bila niska, pa ju je bilo lako pregaziti. Za njim u vodu skače i zdvojna mladenka.

Za tu sam pjesmu prvi put doznao sakupljajući pjesnički folklor u okolici Gline, i to u onim selima u kojima stanovništvo, istina, danas govori štokavski, ali kojemu je jezična podloga kajkavska. To se vidi i iz obrednih pjesama koje to stanovništvo tamo pjeva. Očaran uspjelošću nekih varijanata te balade, ja sam onu koja mi se činila najuspjelijom donio u svojoj zbirci antologijskog karaktera *Zlatna jabuka*, Zagreb 1956, pod br. 87, a s naslovom *Utopio se mladoženja*. Tu sam istu varijantu prenio i u svoju, što se estetskih mjerila tiče još strože uređenu zbirku antologijskog karaktera koja je objavljena pod naslovom *Narodne lirske pjesme* (kolekcija »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knj. 23, Zagreb 1963) pod br. 221, zadržavši isti naslov. Samo to nije bila cjelovita pjesma nego njezin prvi dio, to jest onaj dio u kojemu se opisuje kakva je bila rijeka prije nego je mladoženja sa svatovima pošao po djevojku, a kakva kad se s njima i s njome vratio pa u toj rijeci utopio. Tek što tu necjelovitost pjesme nije prouzročilo oslabljeno kazivačevo sjećanje ili naprosto njegovo neznanje, nego moj kritičko-odabirački zahvat, jer sam inače tu baladu zabilježio čitavu¹⁸. Međutim, kad sam je bilježio za svog prvog

¹⁸ Budući da je njezin drugi, ispušteni dio, ostao i do današnjega dana neobjavljen, donijet ću ga ovdje zajedno s prvim već objavljenim dijelom:

710
 Ženio se Đurbanija,
 silne svate sakupio:
 tri bubnika, tri šetnika
 i četiri zastavnika.
 Kad su došli po devojkju,
 Glina voda presanula,
 kad se natrag povратиše,
 Glina voda brege dere.
 Govorio đuveglja:
 »Gazj vodu, starešina!«
 Govorio starešina:
 »Neka gazi čija j' ljuaba!«
 Zagazj đuveglja,
 zagazio s kraja vode,

voda konju do kolena,
 zagazio malo dalje,
 voda konju do stremena,
 zagazio sredi vode,
 nesta konja i junaka,
 ozgor kapa s perjem plava.
 Ljuto cvili devojčica:
 »Kad ja dojdem njegovoj majki,
 pitat će me njegva majka:
 'Kud si snao, sinka skrila?'
 Kad ja dojdem svojoj majci,
 pitat će me moja majka:
 'Kud si, cerko, zeta dala?'«

Kako se iz drugog ispuštenog dijela, koji počinje 20. stihom, vidi, ta varijanta, sada cjelovita, svojim sadržajem dopire, nakon mladoženjina utapljanja u nabujalnoj rijeci, do zdvajanja mladenke koja je postala udovicom prije nego je stigla u dvor svoga tek stečena muža. No i tako oštećena, ta se inačica iz Prekope (v. pjesmu br. 57 u mojoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme i priče iz okolice Gline*, rkp. INU br. 160) domogla svoje samostalnosti zaustavivši se na apsurdnom mladenkinom položaju, uostalom možda i zato što se anonimnom njegovatelju te varijante nije dopadalo mladenkino utapljanje, odnosno njezina prerana smrt, pogotovo kad je već ionako došlo do mladoženjina neočekivanog tragičnog kraja.

i drugog boravka u Hrvatskom zagorju, ja sam je našao razlomljenu, osakaćenu: za prvoga boravka bez početka (vidi pjesmu br. 84), a za drugoga boravka ili jedva nekako skrpanu da kako-tako djeluje cjelovito (v. pjesmu br. 4), ili sasvim oštećenu (v. pjesmu br. 39), i to u tolikoj mjeri da kad ne bismo znali iz drugih varijanata čitav sadržaj, iz toga »porušenoga« primjera ne bismo razumjeli gotovo ništa ili bismo razumjeli veoma malo. Da moje razlaganje bude što plastičnije, ja ću na ovome mjestu donijeti sva tri zapisa. Evo prvoga, zabilježena u Oborovu kraj Bistre od nepismene Slave Grgurić rođ. Novosel, stare 64 godine:

»Doj bu gazil Drinu vodu?«

Odgovori gospon prvi:

»Ak' sem vreden svate vodit,
nesem vreden glave zgubit,
nek je gazi gospon dever!«

Odgovori gospon dever:

»Nek ju gazi gospon svatski!«

Odgovori gospon svatski:

»Nek je gazi gospon ženik!«

Gazi Marko Drinu vodu,
Drina voda do kolena,
gazi Marko jošće dale,
Drina voda do ramena,
Gazi Marko jošće dale,
Drina voda do temena,

Gazi Marko jošće dalje,
Drina voda škrlak zdigla.

A sad mlada zapopeva:

»A joj meni i nebogi,
nit sem snaha nit devojka!

Sve bum rupce podelila,
jednog sebi ostavila

i u Drinu bum skočila!«

Svim je rupce podelila,
jednog sebi ostavila,
oči si je zavezala

i u Drinu je skočila.

»Primi mene, risa-riba!«¹⁹

»»Nisam ti ja risa-riba,
već sem ti ja tvoja ljubja!««

Kako vidimo, u ovom su zapisu mladoženja i nevjesta završili svoj život utapanjem u nabujalnoj rijeci. Njihov dijalog što se odvija pod valovima očito zbog kiše nabujale vode u neku ruku (ma koliko bio neprirodan) ublažava težinu onoga što se dogodilo. A osim toga pokazuje i kako je stvaracu naše usmene poezije lak prijelaz iz stvarnoga u nestvarno — djelomično i pod utjecajem onih pjesama legendi — ako smatra da će mu takav prijelaz svojom slobodom dočaravanja obogatiti umotvor. I zato on taj prijelaz ne izbjegava, nego se, štaviše, nerijetko njime posluži, kad god misli da mu može dobro doći.

A sad evo i drugog zapisa, i to iz zaseoka Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica, zabilježenog od već spomenute Ivke Hotko rođ. Magdić:

Mladi Pavle šator dila,
šator dila, svate zbira,
zibrao je jedno malo,
jedno malo: sedamdeset,
sedamdeset i jednoga.

Oni su se spomenali,
do bu gazil Drinu vodu.

Starešina odgovori:

»Nek je gazi prvodeći!«

Provodeći (!) odgovori:

»Nek je gazi mladoženja!«

Vodu gazi mladoženja,
škrlak spane, junak tone.
Mladenka je zajavkala:

»A joj meni, jadnoj meni,
nit sem kropec²⁰, nit vodica,
nit snešica, nit devojka!«

¹⁹ To govori već utopljeni mladoženja pod vodom.

²⁰ Vrela kipuća voda.

U tom mom zapisu mislim da je posljednji stih trebao glasiti: »nit, devojka, nit snešica«, ali ja nisam htio pri citiranju izvršiti izmjenu tih dviju imenica ženskoga roda da bi postigao na taj način na tako odlučnu mjestu srok s posljednjom riječju predzadnjega versa, premda držim da bi tako moralo biti prema analogiji s tolikim slučajevima u hrvatskoj usmenoj poeziji kad se rimovanjem hoće nešto još jače istaći, naglasiti. To što je taj stih kazivačica za recitiranja te pjesme preda innom tako oblikovala, plod je njezine zaboravljivosti, a što sam ga ja takvoga prihvatio bez detaljnijeg provjeravanja, znak moje nesmotrenosti u tom času.

A sada evo trećega primjera te pjesme, za koji sam napisao da je najoštećeniji i koji sam zabilježio u Poljanici blizu Bistre od Nikole Savnika rođ. 1902. godine:

Lepa gora bušpanova,
de devojke svile predu,
na vreteno bušpanovo,
na preslicu tršlikovu.

»Du l' bu gazil Drinu vodu?«
»»Nek ju gazi gospon prvi,
ko ne more vodu gazit,
ne more ni mladu lubit!««

Nekoliko bližih i daljih publiciranih varijanata te pjesme ja sam nabrojio u svojoj već spomenutoj zbirci antologijskog karaktera *Narodne lirske pjesme*, i to na strani 226. uz umotvor br. 221 (*Utopio se mladoženja*). Ali od svih tih varijanata najbliže su, i po strukturi i po onom nečem posebnom što tu pjesmu tako odlučno odvaja od svih ostalih, ona koju sam ja donio u toj zbirci a zabilježio u Prekopi blizu Gline i ona koju je dr V. Žganec donio u svojoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme, kajkavske* pod br. 97, a zabilježio ju je godine 1930. Franjo Židovec u Đurđevcu u Podravini. Istina, u toj pjesmi, koja je čitava ušćuvana i u kojoj se utopi još nekoliko lica uz mladoženju i nevjestu, voda u kojoj ta lica nalaze smrt nije rijeka, nego more, i to more kao da je naslikao podravski slikar naivac Ivan Generalić ili opisao neki francuski nadrealistički pjesnik:

Ženil se je mladi junak,
preko morja crlenoga.
Kad je išel k mile drage,

sve je morje suvo bilo,
kad je išel z milom dragom,
sve je morje bregom teklo.

Zatim, toj su pjesmi veoma blize i sve one varijante koje je dr V. Žganec naveo u svojoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja*, i to pod br. 327a, 327b, 327c, 454b i 454c (prvi i drugi umotvor). I dva nepotpuna primjera koje je zabilježio Drago Jančić u Mariji Gorici (vidi u njegovoj rukopisnoj zbirci pjesme br. 12 i 99) zanimljiva su, i ja ću ih donijeti u ovome napisu, ne samo zato da ne ostanu u rukopisu, nego i da svojom nazočnošću pojačaju broj publiciranih inačica toga nadasve interesantnoga motiva hrvatske usmene poezije.

Evo prvoga primjera:

Crna gora pušponova,
pod njom sjede tri djevojke.

Djevojčice svilu prele
na preslici trušlikovoj,

na vretencu pušponovom.
Mladi Ivo svate zbira,
zbirao ih je nekaj malo,
nekaj malo sedamdeset,
sedamdeset i jednoga.
Oni su se spominjali
ko će gaziti Drinu vodu.
»Nek je gazi prvodeći!«
»»Če sam dužan svate vodit,
nisam dužan glavu zgubit,
nek ju gazi djeverina!««

»Če sam dužan svate ravnat,
nisam dužan glavu zgubit,
nek je gazi mladoženja!«
Tu pri kraju do koljena,
malo dalje do ramena,
u sredini povrh glave,
Ivo tone, škrljak splashne.
»Ajaj meni, do sam, ko sam;
nit sam kropec, niti vodec,
nit djevojka, nit snašica!«

A sad evo i drugoga primjera:

Si se svati su zbirali,
oni su se spominali
gdo bu gazil Drinu vodu
kaj bi mladu dopelali.
Rekal glavni starešina:
»Naj ju gazi prvodeći!«
Prvodeći pak je rekal:
»Nek ju gazi mladi djever,
če sam dužan svate vodit,

nisam dužan glavu zgubit,
naj ju gazi mladoženja,
mi pak bumo počekali,
dok ju buju dopelali!«
Mladoženja škrljak hiti,
škrljak hiti, škrljak splashne,
mladoženja kamen hiti,
kamen hiti, kamen tone.
»Kak bum išal po devojku?!«

Prvi Jančićev primjer obuhvatio je čitav sadržaj pjesme, samo što je na mahove rastrgan, nepovezan što se najbolje vidi u završnom dijelu, gdje se opisuju nevolje mladoženje s nabujalom vodom dok ga ta nabujala voda ne proguta i nezaustavljivo ne ponese sa sobom:

Tu pri kraju do koljena,
malo dalje do ramena,
u sredini povrh glave.
Ivo tone, škrljak splashne.

Drugi nam opet Jančićev primjer pokazuje što se sve može dogoditi sa sadržajem neke usmene pjesme na njezinu putu kroz tolike mozgove i usta agrafičkog svijeta koji je njeguje. Jer u tom je primjeru stvaralac (samo poradi slikovitosti rečeno je u jedini stvaralac, a stvarno redovito veći broj takvih stvaralaca) zaboravio na to da je voda svatovima i mladoženji postala smrtonosnom zaprekom pri povratku s već isprošenom i dobivenom nevjestom, a da ta voda nipošto nije bila zapreka kad su išli po nevjestu. Ali ne može se kazati da i u primjeru s tako »izvrnutim« sadržajem nije jedno od glavnih lica te balade dobilo nešto posebno u vezi s nastojanjem da izbjegne smrt pri gaženju zle, podivljale vode, od koje — prema onome što je vidio da se dogodilo s bačenim šeširom i kamenom — ne može očekivati nikakva dobra. Zbog toga i jest mladoženjino pitanje sasvim opravdano i pored stanovita straha koji u tom pitanju prikriveno treperi a koji agrafički stvaralac oblikuje na samoj granici ironije:

Kak bum išal po devojku?!

Nakon tog pitanja prestaje i sama pjesma, jer se, izgleda, onome njegovatelju koji ju je imao u ruci (ili bolje rečeno, budući da se radi o nepismenu njegovatelju — u glavi) nije dalo glavnoga junaka slati u očitu smrt, kao što su ga predšasnici toga njegovatelja redovito slali držeći se strogo sadržaja, a ne svojih osobnih nagnuća i sklonosti. No nije li takvim postupkom anonimnog njegovatelja ta pjesma prestala biti baladom kad u njoj više nijedno od lica, uključivši tu i mladoženju, ne svršava tragično?!

VI

Govoreći o nekolikim inačicama pjesme u kojoj se opisuje (osim u jednoj inačici) kako se mladoženja utopio u nabujaloj, podivljaloj rijeci kad ju je morao pregaziti da bi nevjesti i svatovima otvorio put prema svome dvoru, kamo je vodio nevjestu, našli smo se među pjesmama koje su se pjevale za vrijeme svadbe, a ja sam i o takvim umotvorima dužan čitaću nešto kazati. S jednom od takvih pjesama već sam ga bio upoznao kad sam govorio o romanci *Junak devojkju vodil*, posebno uspjeloj umjetničkoj tvorevini, ali što se tiče sadržaja toliko enigmatičnoj da sam se morao na njoj nešto dulje zadržati.

To što je sadržaj i jedne i druge pjesme težak, turoban, možemo slobodno kazati čak i tragičan, nije nikakav razlog da sumnjamo da su se one zaista pjevale za vrijeme svadbe, koja u svakom slučaju predstavlja veseo događaj. Samo treba znati da su te pjesme svojim mračnim sadržajem bez dvojbe upozoravale nazočne kako moraju biti sretni što se mladencima, čijem vjenčanju (kao i gozbi priređenoj u povodu toga vjenčanja) i oni prisustvuju, nije nešto slično dogodilo. Ali ne samo to, nego i da tragičnim zbivanjem koje te pjesme iznose odlučno otklone od mladenaca svaku nevolju koja bi ih mogla na drugi način zadesiti. Da nije tako, ne bi jedna usmena pjesma s otoka Brača, koju su na tom otoku pjevali za vrijeme pira (ja je nisam uspio zabilježiti, nego samo doznati za njezin sadržaj) opisivala nevjestu koju je majka proklela jer je nije zbog nečega poslušala. Ta je nevjesta, tek što se nešto malo udaljila od rodnoga dvora, tako nespretno pala s konja (na koga je bila dosta teško uzjahala) da je, udarivši čelom o veliki kamen »ukraj puta«, nakon kratkog vremena izdahnula na žalost svoga ženika i svih prisutnih uzvanika. To su po svoj prilici onakve pjesme kakve spominje već u XV stoljeću Juraj Šižgović u svome djelu *De situ Illyriae et civitate Sibenici* (1487), i kakve zbog njihove umjetničke uspjelosti on posebno hvali. Takve pjesme (kao i naši primjeri) zacijelo nisu pripadale samom ritualu svadbe, nego su svojom pjesničkom snagom zabavljale prisutne, kao što su ih vjerojatno zabavljali i pojedini dramski oblici, koje doduše J. Šižgović ne spominje, ali koji su se očito izvodili.

Nakon ovog razlaganja mogao bi netko od čitača reći kako te pjesme, koje su se pjevale za same svadbe ali ne kao dio njezina rituala, nego kao djela koja su svojim mračnim sadržajem odgonila od mladenaca eventualne nevolje ili svojim napetim sadržajem i njih i prisutne goste zabavljale, zapravo i ne spadaju u svadbene pjesme, nego među njih spadaju isključivo one usmene tvorevine u stihu koje su pripadale ritu-

alu svadbe. Pri detaljnijem proučavanju tih pjesama, i u zbirkama i na terenu, došao sam do zaključka da i jedne i druge pjesme ipak spadaju u svadbene i da je narod u pravu kad ih tako zove, samo što one prve spadaju u svadbene pjesme u širem smislu, a druge u svadbene pjesme u užem smislu. No zar se i pri takvoj podjeli svadbenih pjesama ne pokazuje (kao što se bila pokazala i pri razlikovanju legendi i molitvica od nekih žetelačkih, odnosno »žnjačkih« pjesama) sva isforsiranost takvih podjelama, jer ako se i s njima teško snalazimo u tako brojnoj građi kao što je naša, kako bi se tek bilo teško snalaziti bez tih podjela?! I još nešto: nisu se za vrijeme svadbe pjevale samo pjesme s mračnim sadržajem (kakve su bile one naše tri), nego i one vesele, šaljive, kakva je na primjer i ova, zabilježena u Gornjoj Bistri, u zaseoku Škrlini (v. moju drugu zbirku i u njoj pjesmu br. 54), od Dore Škrlin rođ. Jedvaj (rođ. 1913):

Crkvicu sem išla,
molila sam ja,
svetoga Janjtončeka,
nek mi muža dâ:
»Sveti Janjtonček,
daj mi, daj muža,
če i podrapana,
hlače sam da ma!«
»Deklice, deklice,
kaj ti to veliš,

znaš li da ženidba
veliki je križ?«
»Ja se toga križa
ništa ne bojim,
samo da ja sebe
mužeka dobim.
Znam vesti i presti,
znam hižu pomesti,
a druge me posle
moj mužek našci.«²¹

Ta šaljiva pjesma nije nikako pripadala ritualu same svadbe; razveseljavala je samo svojim smiješnim sadržajem, kako već napisah, mladence i nazočne uzvanike, i to je bilo sve.

Ali za ovu se samo fragmentarno ušćuvanu pjesmu, zabilježenu u Mariji Gorici (v. rukopisnu zbirku Drage Jančića i u njoj pjesmu br. 93), uz koju su se sakupljali pokloni namijenjeni mladenki, to nikako ne bi moglo reći, jer je ta pjesma bila dio samoga svadbenog rituala, kao što se vidi i iz ovih njezinih stihova:

Zbirajte, majko, škrinjicu,
nameć'te vu nju rubače,

tere bu lepša ćerki bu,
tere bu grša majki bu!

To isto vidi se i iz pjesme zabilježene u Mokricama blizu Oroslavlja (vidi moju prvu zbirku i u njoj pjesmu br. 117) zapisanu od već spomenute Katice Čičko rođ. Čižmek (za neke varijante te pjesme vidi zbirku dr V. Žganca *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* — Tekstovi, pjesme br. 628, 629 i 630, i članak dr Jerka Bezića, *Staro i novo u napjevima običajnih kajkavskih pjesama*, *Kaj*, god. V, Zagreb 1972, br. 5, str. 35—37)

²¹ Nauči. Inače ova je pjesma veoma srodna skupini slovenskih usmenih pjesama koje je pod naslovima »Svetniki priprošnjiki« i »Ljubeznjiva mati Vi!« objavio K. Strekelj u IV sv. svoga zbornika na str. 538—552 (posebno pogledaj pjesme br. 8280 — 8283).

koju su pjevali svatovi u zoru drugoga dana nakon svadbe u dvorištu pred kućom:

Tenka deklica zorju snovala,
zorja je zorja, beli je dan.
»Pomor mi, oče, zorju snovati!«
Zorja je zorja, beli je dan.
»Nek ti pomorje kog si ljubila!«
Zorja je zorja, beli je dan.

Tenka deklica zorju snovala,
zorja je zorja, beli je dan.
»Pomor mi, majko, zorju snovati!«
Zorja je zorja, beli je dan.
»Nek ti pomore kog si ljubila!«
Zorja je zorja, beli je dan.

Pjesma, čini se karakteristična za Hrvatsko zagorje (premda ih ima nalik njoj i u drugim predjelima gdje žive Hrvati, a posebno gdje govore kajkavski ili su ga bar nekada govorili), u daljem nizanju mladenki najbližih srodnika još obuhvaća njezina brata i sestru, kao što ih je zacijelo obuhvaćala i pjesma koju sam bio naveo prije ove, ali kojoj se ti dijelovi nisu sačuvali.

VII

Narod koji je znao onako nenametljivo a snažno izraziti svoje nevolje zbog svemoćnog gazde-feudalca, ili još preciznije rečeno zbog »špana« (nadglednika), kao neposrednog predstavnika toga gazde, u ono nekoliko pjesama kojima sam se pozabavio u drugome poglavlju ovoga napisa, nije očito mogao voljeti ni vladara, suverena, koji je tome gazdi htio — ne htio omogućavao da kmeta što jače tlači i izrabljuje. Zato je i prema tome suverenu bio krajnje oprezan, nepovjerljiv. Taj svoj oprez, nepovjerljivost seljak kmet oblaćio je u ruho stihovane basne, u kojoj, na primjer, ptica simbolizira njegove najbliže srodnike a kraljeva kćerka suverenovu vlast nad kmetom i nad svima njegovima (vidi tu pjesmu basnu u mojoj drugoj zbirci pod br. 51):

Gorom leti ptičica vesela,
opazi je kraljeva ćerčica:
»Odi z menom, tičica vesela,
budeš z kraljem obed obedvala!«
»Ne'dem z tobom, kraljeva ćerčica,
rađe gorom slobodno pevati,
nego z kraljem obed obedvati!«

Ali zar se moglo nenametljivije, jednostavnije iskazati divljenje prema slobodi kao najvećem dobru svih živih bića nego što je to učinio anonimni stvaralac u toj priprostoj a tako čudoredno-mudroj pjesmi basni, zabilježenoj u Gornjoj Bistri, u zaseoku Škrlini, od već spomenute Dore Škrlin rođ. Jedvaj?!

Pa kao što je taj anonimni stvaralac²² — kao predstavnik seljaka kmeta — unosio među stihove pjesama legendi jedan dio svoga

²² Dakako, slikovito rečeno anonimni stvaralac, a u stvari čitav niz takvih stvaralaca, no to sam već napisao.

nezadovoljstva, radio je isto tako i kad je oblikovao pjesme basne, koristeći se u oba slučaja simbolima da bi izrazio svoje neslaganje s onima koji su ga držali čvrsto u svojoj vlasti.

S dvjema varijantama, također kajkavskima, toga sadržaja ja sam se pozabavio u kraćem napisu *Zanimljiv motiv pisane i tradicionalne poezije*, objavljenome u 6. svesku beogradske revije »Narodno stvaralaštvo — Folklor« od godine 1963. na str. 413—416, a ponovo sam se dodirnuo dviju pjesama s takvim sadržajem i u članku *Neki vidovi hrvatske kajkavske usmene poezije* (v. 5. broj zagrebačkog časopisa »Kaj« od godine 1972, str. 24—33). U napisu *Zanimljiv motiv pisane i tradicionalne poezije* osim dviju kajkavskih pjesama ja sam citirao i jednu dalmatinsku štokavsku i ikavsku a u bilješci pod crtom naveo sam još neke njene kajkavske varijante iz Žgančevih zbirki. No služeći se tim izražavanjem u simbolima umjesto izravnim optužbama, anonimni je stvaralac i kao predstavnik agrafičkog svijeta kome je pripadao te sadržaje svoga nezadovoljstva uopćavao, lišavao ih svega onoga gruboga, neizdiferenciranog, a vezanog uz neki neposredan događaj u njegovoj bližoj ili daljoj okolici, i na taj ih način pretvarao u sadržaje koje će moći zbog njihove općenitosti svi potlačeni i uvrijeđeni, ma gdje se oni nalazili, prihvatiti kao svoje, ukoliko im u tom prihvaćanju ne bude zapreka jezik. I tako je takva poezija, zbog pritiska što ga je nad njim vršila feudalna politika (a mogla ga je vršiti i politika bilo koje druge sile), oblikovavši osobne i lokalne doživljaje kao općenite, izvojevala sebi u pjevanju jaču i snažniju ekspresivnost, kloneći se svega sporednoga, a zalazeći samo u ono bitno, najpotrebnije.

I kad je pjevao o događajima povezanima za razularene i nečovječne ispade soldateske (kojoj je i seljak kmet iz Hrvatskog zagorja morao pripadati kad bi nenadano navalili ratovi ili izbile pobune u predjelima koji nisu bili naseljeni njegovim sunarodnjacima nego tuđincima, pa su njega pozvali da tamo uspostavlja red, kao što su opet te tuđince zvali da ga oni uspostave kad bi se nešto slično tome dogodilo u kraju našega seljaka kmeta), anonimni se stvaralac služio simbolima da pomoću njih što ekspresivnije i ujedno što prikrivenije izrazi svoju odbojnost prema toj soldateski. Uključivši ovamo naravno i grube postupke te soldateske, koji su anonimnom stvaraocu — kao zastupniku miroljubivih ratara, privrženih čak i zemlji koju nisu ni posjedovali, jer je ona bila vlasništvo njihovih gospodara feudalaca a ne njihovo — strani, neprihvatljivi.

Da se ovo moje pisanje čitaču ne bi pričinilo samo ispraznim tvrdjenjem, navest ću jedan primjer zabilježen u Donjoj Konjščini, u zaseoku Kosovečki, od Jele Farkaš rođ. Božić (vidi moju zbirku i u njoj pjesmu br. 135):²³

Stoji, stoji ta lipica,
oj lip'ca lepo zelena,
pod lipom je ta ižica,

na štiri vugle rezana.
Okol te išce stolčeki
oj lepo drakslani,

²³ Pjesme srodne ovoj pjevaju i Slovenci (vidi K. Štrekelj, sv. I, br. 795—806 i rad dr Zmage Kumer, *Das Gottscheer Volkslied vom warnenden Vogel und seine slovenische Vorlage, Jahrbuch für Volksliedforschung*, 9. Jhg., Berlin 1964, str. 52—62).

na nji sediju junaci,
međ njimi mlada deklica.
Preletela je ptičica,
oj ptica lepo pisana,
i sela si na lipicu,
zapjela glasno pesmicu.

Njoj veli mlada deklica:
»Oj tiho budi, ptičica,
oj ptica lepo pisana,
če tebe fanti vjajmeju,
ti zlatno perje zajmeju!«

Istina u toj pjesmi (u kojoj riječ »drakslan« potječe od njemačkog glagola »drechseln«, strugati, ali koju mi riječ pjevačica koja ju je upotrebila nije znala objasniti) ne nastupaju izričito nikakvi vojnici, nego junaci, fanti, a to nikako ne znači i ratnici, već mladići općenito, pa prema tome u toj pjesmi nema nikakvih predstavnika soldateske o kojoj sam ja govorio. Samo moram u svoju obranu kazati da me je netom spomenuta pjevačica upozorila da su ti junaci, fanti, stvarno »vojaki« i da to ona pouzdano zna (da li možda otuda što je čula od starijih ljudi da u toj pjesmi nastupaju vojnici. Ali zašto ih onda nije i ona spomenula? Čega se bojala, zašto je zazirala da imenuje te »vojake«?)

Tek usvojimo li to tvrđenje kazivačice kao istinito (a zaista nema razloga da ga ne usvojimo), tada nam ta pjesma postaje sadržajem bogatija, potresnija. Jer u tom slučaju djevojka koja upozorava pticu (a uistinu svoju drugaricu) da što prije odleti s grane na koju je bila bezbrižno sletjela i zapjevala, kako je ne bi obijesni mladići dobro operušali, stvara jednu sasvim drugu atmosferu. Atmosferu sela u koje su nenadano upali vojnici i zarobili u prvoj kući na koju su naišli djevojku koju su u njoj zatekli i u kojoj će do noći počiniti još tko zna kakva nedjela.

Usvojimo li takvo tumačenje te pjesme, onda je možemo mirne duše smjestiti među pjesme kakve su npr. i one dvije koje se nalaze u zbirci *Jačke* (Zagreb 1871) Frana Kurelca pod brojem 441 i 470 i koje sam ja, zbog njihove posebne pjesničke snage, nastojao popularizirati u nekim svojim zbirkama antologijskoga karaktera (vidi *Hrvatske narodne balade i romance*, Zagreb 1951, *Zlatna jabuka*, Zagreb 1956, *Narodne lirске pjesme*, Zagreb 1963. i *Narodne pjesme*, Zagreb 1971).

No pjesma što počinje stihom »Stoji, stoji ta lipica« pokazuje nam i na koji je sve način njezin anonimni stvaralac omatao u što je moguće prikrivenije izraze svoj doživljaj kad mu se činio takvim da ne bi bilo dobro da za nj sazna silnik u čijoj se vlasti nalazio puk, koga je taj anonimni stvaralac predstavljao.

O vojevanju općenito, za koje se ne precizira točno ni gdje ni kada se zbivalo, znadu još dvije usmene pjesme što sam ih zabilježio u onim predjelima Hrvatskoga zagorja kojih je pjesnički folklor postao predmet ovoga moga napisa. Ali dok je pjesma, o mladićima koji su zarobili jednu djevojku a spremaju se da zarobe i drugu, ali je prva upozorava da pobjegne dok još može jer joj se od njih sprema zlo, nađena samo u jednoj varijanti, dotle su druge dvije pjesme nađene u nekoliko varijanata. Ja ću se zadržati samo na po jednoj varijanti od svake od tih pjesama, i to na onoj varijanti koja mi se čini najprivlačnijom s obzirom na stupanj umjetničke uspjelosti koji je dostigla, ili bar zbog zanimljivosti koja je karakterizira.

Jednoj od tih pjesama, i to onoj koja počinje stihom »Devojka je išla«, ja sam u zbirci *Istarske narodne pjesme*, Zagreb 1960, naveo, uz odabrani istarski primjerak pod br. 1 u II odjeljku, dvadeset i dvije što publicirane što rukopisne varijante na str. 125—126. Jednu varijantu te pjesme imade i zbirka *Narodne pripovjedke*, Varaždin 1858, Matije Krčmanova Valjavca (vidi pjesmu na strani 298 pod brojem 15, s naslovom *Neverni junak*), a dvije varijante zbirka *Hrvatske narodne pjesme*, svezak III, Varaždin 1876, R. Ferd. Plohl-Herdvigova (vidi pjesmu pod br. 17 s naslovom *Nevjeran junak i djevojačka kletva*, te pjesmu pod br. 33 s naslovom *Djevojka kune nevjerna junaka*).

Sadržaj te pjesme, kakav je u većine dobro uščuvanih varijanata, opisuje kako je djevojka prolazeći kroz goru (ili zašavši u nju) naišla na teško ranjena vojnika. Kad ga je opazila, ona ga se prepala i pobjegla. Ali se na njegovu usrdnu molbu da mu poveže ranu, a on da će je za iskazanu pomoć ako ozdravi oženiti, vrati i uradi ono što ju je zamolio. Nakon ozdravljenja mladi vojnik ne izvršava obećanje, a na to ili sama djevojka, ili anonimni stvaralac pjesme u njezino ime, govori o tome kako je, općenito uzevši, obećanje muškaraca nepouzđano, za razliku od ženskoga, koje je pouzdano.

Uostalom evo varijante te pjesme koju sam zabilježio u Mokricama blizu Orosavlja od Katice Čičko rođ. Čižmek, rođ. 1920. godine (vidi moju prvu zbirku i u njoj pjesmu br. 115):

Devojka je išla
u goru zelenu,
u goru je zašla
junaka²⁴ je našla.
Junak glavu digne —
devojka pobigne.
»Ne beži, devojko,
već mi ranu veži,
već mi ranu veži
z tum zelenum travum,

z tum zelenum travum,
z tim crvenim cvetjem,
ako ja ozdravim,
tebe ne ostavim!«
Junak je ozdravil,
devojku ostavil.
Junakova vera
ko pšenična pleva,
junakovo srce
ko šenično zrnce!

Ta lirska romanca — kojoj je sedam varijanata publicirao dr V. Žganec u svojoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi, pjesme br. 36, 37, 84c, 103, 120b i 121a), a tri u svojoj zbirci *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline* (pjesme br. 227, 228 i 229), dok je jednu, vjerojatno najranije zabilježenu varijantu, objavio I. Kukuljević Sakcinski u svojoj zbirci *Pšme*, na str. 203. pod naslovom *Junakova vera* — tako je jednostavno, čisto ispjevana da po toj svojoj jednostavnosti i čistoći podsjeća na neka od najuspjelijih ostvarenja u stihu španjolskoga lirskoga pjesnika Antonija Machada (vidi njegove umotvore *El limonero languido suspende* i *Sonabal el reloj la una*), što nas ne mora nimalo čuditi kad se sjetimo koliko je taj izvrsni lirik naučio pri oblikovanju svojih umotvora u stihu, osim od starih grčkih i rimskih

²⁴ U toj se pjesmi, npr., junak i vojnik smislovno potpuno poklapaju, prema tome navod Jele Farkaš rođ. Božić u tom smislu u vezi s pjesmom »Stoji, stoji ta lipica« nalazi svoju očitu potvrdu.

klasika, i od usmene poezije svoga naroda. A ja sam već u više navrata pisao o srodnosti između hrvatske i španjolske usmene poezije, ne samo što se tiče pojedinih sadržaja nego i samog načina oblikovanja. Da se odmah razumijemo: sadržaj naše lirske romance *Djevojka je išla* nema nikakve veze s bilo kojim sadržajem španjolske narodne poezije (bar koliko je meni poznato), ali ima s oblikovanjem te poezije u nekim njezinim vrlo izrazitim primjerima, koji su i izvršili stanovit utjecaj na poeziju malo prije spomenutog pjesnika iberijske pisane književnosti.

Osim toga, kad god bih pročitao koju varijantu pjesme *Djevojka je išla* u nekoj publiciranoj ili rukopisnoj zbirci, ili kad god bih je čuo recitirati ili pjevati od pojedinih kazivača na terenu, svaki put bih se sjetio pjesme *Le dormeur du val* Artura Rimbauda. Pa premda se u sonetu francuskog simbolističkog pjesnika ne govori o ranjenu, nego o preminulu vojniku, koji samo izgleda kao da spava i koga, prema tome, ne vidi nikakva djevojka koja je slučajno na nj naišla, budući da ga se već smrt dočepala i drži ga čvrsto u svojim studenim rukama, opet bih se redovito sjetio toga Rimbaudova soneta, koji je samim svojim ugođajem nalik na našu romancu *Devojka je išla* a posebno na njezin prvi, uvodni dio.

Jednostavnost i čistoća varijante romance *Devojka je išla*, zabilježene u Mokricama blizu Oroslavlja, s obzirom na njezin način oblikovanja, može se osobito dobro uočiti kad je se, na primjer, usporedi s već spomenutom varijantom (za koju već napisah da očito spada među najranije objavljene varijante te romance uopće) koju je objelodanio I. Kukuljević Sakcinski u svojoj zbirci *Pjesme* na str. 203. pod naslovom *Junačka vjera*. Ta se jednostavnost i čistoća oblikovanja primjera zapisanog u Mokricama²⁵ najbolje može doživjeti ako se konfrontiraju sve glavne točke u njemu i u Kukuljevićevu primjeru te veoma raširene romance: djevojčin prolazak kroz goru, njezin strah pred nepoznatim muškarcem, vojnikom, kad ga ugleda kako leži bespomoćan u travi; njegova molba da mu pomogne ozdraviti i obećanje da će je u tom slučaju uzeti za ženu; njegovo ozdravljenje i neispunjavanje toga obećanja, te napokon kletva ili ukor djevojke (ili anonimnog autora te romance u djevojčino ime) upućene vojniku nevjerniku ili muškarcima općenito kao onima koji su nepouzdati u obećanju za razliku od žena koje su pouzdane (naravno da su predstavnici muškaraca i žena u toj romanci mladić i djevojka, dakle veoma mladi ljudi).

A sada pogledajmo kako je, na primjer, u Kukuljevićevu primjeru dan onaj dio te romance u kojemu se ranjenik obraća djevojci da mu pomogne ozdraviti kad vidi da je stala uplašena bježati ugledavši ga:

---

²⁵ Te jednostavnosti i čistoće oblikovanja nisu se domogle ostale varijante koje sam zabilježio za vrijeme svojih triju boravaka u Hrvatskom zagorju, a nalaze se u mojoj prvoj zbirci pod br. 11, 16, 46, 74 i 166, a u drugoj zbirci pod br. 12, 30, 34, 41 i 59. (Usput navodim da je jednu varijantu te pjesme zabilježio i Drago Jančić; vidi njegovu već spomenutu rukopisnu zbirku i u njoj pjesmu pod br. 32), premda varijanta te pjesme koja se nalazi u mojoj prvoj zbirci pod br. 166 spada među naj snažnije varijante te lirske balade uopće. Tom sam se varijantom detaljnije pozabavio u svom opsežnom pregledu *Usmena književnost u Hrvata*, Zagreb 1972, koji se za sada još nalazi u rukopisu kod zagrebačkog nakladnog poduzeća »Zora«, koje je taj pregled i naručilo.

Neboj²⁶ mi se neboj, ma mlada divojka,
Jako ti mi zvrtaš moju desnu ruku
Moju desnu ruku mu ranjenu glavu,
Jako ti jozdravim, moja luba bodeš.
Jako ti vumerjem, konja ti jostavim.

A kako onaj dio u kojem se opisuje njegovo ozdravljenje i neizvršavanje onoga što je vidarici djevojci obećao:

Junak je jozdravil, konjića jodjahal,
Konjića jodjahal, divojku jostavil.

A sada da vidimo kako je izrađena završna točka s kletvom prevarene djevojke, ili anonimnog autora te romance koji govori u njezino ime, upućenom muškom rodu općenito, ili posebno ozdravljenu vojniku, koji nije izvršio djevojci zadano obećanje:

Divojka ga klela, da se trava vehla:
Nedaj ti Bog dobra nit pred cirkvom groba,
Kaj junačka vira, to šušnjava vija
Kamoj vetar s vijom, tam i junak s virom.

No prije nego se oprostimo s tom Kukuljevićevom varijantom i s uspoređivanjem pojedinih točaka u njoj s pojedinim točkama u mojoj varijanti zapisanoj u Mokricama, htio bih još da navedem, i to upravo sada na kraju tog uspoređivanja, njezin uvodni dio, to jest onaj dio za koji napisah da me u svakoj varijanti, kad bih ga pročitao ili čuo od drugih recitirati, svojim ugođajem podsjećao na ugođaj Rimbaudova soneta *Le dormeur du val*:

Divojka je brała madar²⁷ cvit po gori
Tri gore prebrala, štertu zajimala.
Notri je je čula junaka plakajeć
Junaka plakajeć, konjaka herzajeć.
Divojka to čula, jona je pobigla.

Ono što čini drugačijom po sadržaju moju varijantu od Kukuljevićeve, to je među ostalim konj, koji se u mojoj varijanti spominje kao zalag djevojci za njezin uloženi napor u slučaju da ranjeni vojnik premine, kao i tri gore kroz koje je djevojka prošla da bi tek u četvrtoj začula plač, odnosno zapomaganje unesrećenog neznanca.

Ali najveća razlika između tih dviju varijanata sastoji se u jednostavnom čistom oblikovanju moga primjera, gotovo na renesansni način (kao što je oblikovana i romanca *A ti divojko šegljiva*, biser hrvatske usmene poezije, nađen u Dalmaciji), prema na svoj način baroknom oblikovanju Kukuljevićeva primjera. Tom karakteristikom ja ne namje-

---

²⁶ Nisam mijenjao zbog autentičnosti teksta pravopis Kukuljevićeva vremena u naš današnji pravopis.

²⁷ Modar.

ravam Kukuljevićevu primjeru ni s koje strane umanjiti posebnu umjetničku vrijednost, koju je on nesumnjivo postigao, nego samo naglasiti kako je u tom primjeru njegova posebna umjetnička vrijednost postignuta drukčijim načinom oblikovanja, nego u mojem, koji je svojom jednostavnošću i čistoćom ipak bliži nekim aspektima modernog pjesništva u Evropi od onoga Kukuljevićeva.

Druga pjesma u vezi s vojevanjem općenito, vrlo raširena u našem narodu, kao i romanca *Devojka je išla*, jest ona kojoj sam jednu varijantu zabilježio u Jablanovcu kraj Zagreba od 74-godišnje starice Dore Pismar rođ. Taklin, a počinje stihom *Vu te črne gore*. Uostalom, evo i te pjesme čitave (u mojoj prvoj zbirci ona se nalazi pod br. 165):

Vu te črne gore,
žarek ogenj gore,
oko njega stoji
pedeset vojakov.
Svi se veseliju
sam je jedan tužen,

rane ga boliju.
On njimi govori.
»O moji pajdaši,
brzo vam bum vumrl,
uz vaše veselje,
moje umorenje!«

I ovoj sam pjesmi, poblize rečeno lirskoj baladi, nanizao na str. 131—133. svoje već spomenute zbirke *Istarske narodne pjesme*, kao pratnju odabranom primjeru koji se nalazi pod br. 1 u II odjeljku, znatan broj (dvadeset i šest) što publiciranih, što rukopisnih varijanata. A jednu sam varijantu te lirske balade objavio i u svojoj knjizi antologijskog karaktera *Narodne lirske pjesme* pod br. 241 s naslovom *Na 'noj crnoj gori*. Za nekoliko njezinih varijanata zna i dr V. Žganec u svojoj knjizi *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (v. knji. I, Tekstovi, pjesme pod br. 24b, 106a—d i kao dalji odjek tih pjesama onu pod br. 626). Isti taj sakupljač i objavljiivač usmene poezije zna za dvije varijante te pjesme i u svojoj zbirci *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline* (v. pjesmu br. 259 i 260).

Poseban ogleđ o toj lirskoj baladi napisala je Maja Bošković-Stulli u 9. broju »Forum« od godine 1970. na str. 516—532. pod naslovom *Umirući junak oprašta se od družine*.

Pišući o toj lirskoj baladi, autorica je dobrano povisila broj domaćih inačica toga usmenog umotvora u stihu, pa ga je, štaviše, proširila i na slovačke i na češke varijante, od kojih je na str. 517-518. navela pet primjera. Poslije nje je u zbirci *Slovenske ljudske pesmi*, Ljubljana 1970, objavljeno 47 varijanata toga umotvora u pesemskom tipu br. 19 pod naslovom *Prošnja umirajućega junaka*.

Navedena varijanta, koju mi je odrecitirala Dora Pismar rođ. Taklin, nije jedina koju sam zabilježio za svojih boravaka u Hrvatskom zagorju. Našao sam ih još nekoliko, i one se nalaze u prvoj (v. pjesmu pod br. 2, 85, 122, 125 i 131) i u drugoj mojoj zbirci (v. pjesmu br. 40).

Prije nego nastavim ovo izlaganje, htio bih upozoriti čitača kako se moje pisanje da se ova ili ona pjesma (ili njezina varijanta) domogla takva i takva oblika, ili takva i takva sadržaja, te da je postigla u svom razvitku ovu ili onu prednost s obzirom na svoj umjetnički domet, mora uzeti isključivo kao figurativno izražavanje, jer se samo po sebi razumije da pjesma (ili neka njezina varijanta) to nije mogla sama polučiti,

nego da je to polučio onaj anonimni autor koji ju je od isto tako anonimnoga autora primio u nasljeđe i dalje se njome bavio.

Inače, lirsku baladu *Vu te črne gore*, koja je sadržajem jedna od najsiromašnijih varijanata toga motiva (ali ne i obradom), a koju sam zapisao od Dore Pismar u Jablanovcu, donosim nō ovome mjestu samo zato da pokažem na koji je način sa zbivanjima koja se u toj pjesmi iznose živjela njezina kazivačica, netom spomenuta stara žena. Nezadovoljna prilikama u kojima sam je zatekao, ona mi je sjedeći na pragu kuće u kojoj je stanovala te obavljala neki domaći posao, tu pjesmu recitirala na prekide. Koliko sam mogao razabrati za vrijeme toga kratkoga susreta s njome nju su njezini ukućani zapaštali (ili se njoj tako činilo), pa ih je ona svaki čas spominjala koreći ih onako isto kao što je mislila da u lirskoj baladi *Vu te črne gore* kori ranjeni vojnik svoje drugove. Njezin komentar, na primjer 5. i 6. stiha te balade, izgledao je ovako: »Lahko je njimi (to jest njezinim ukućanima, op. O. Delorka), al' teško je meni bogoj onak kak je bilo teško i betežnemu vojaku.« Isto je takva bila i kad mi je odrecitirala dva posljednja stiha čitave balade, pa u njih unijela svoju žalost u tolikoj mjeri da je odjednom, ne mogavši se svladati, briznula u gorak plač.

VIII

Zanimljivo je da sam za vrijeme svojih triju boravaka u navedenim predjelima Hrvatskog zagorja našao samo dvije varijante one balade koje je jednoj kajkavskoj varijanti (vjerojatno prvoj objavljennoj) Matija Valjavec u svojoj zbirci *Narodne pripovjedke*, na str. 306-307. pod br. 23 dao naslov *Senja Jakopekova* (vidi moju prvu zbirku i u njoj pjesme br. 20 i 25), a i od tih dviju varijanata prvoj sam našao samo početak.²⁸ Nego, pogledajmo te moje obje varijante. Evo najprije one od koje se sačuvao samo uvod:

Kindeno nebo zvezdama,
široko polje s ovcama,
ovce pastira nemaju.

A sada evo one koja se sačuvala čitava:

Kindeno nebo z zvezadama,
široko polje z ovcama,
ovce pastira nemaju,
čuva ih dete Jakopek.
K njemu su došle vile tri.
»Poznaš li ti nas, Jakopek?«
'''Poznam vas, poznam sveju tri:
prva si, moja majko, ti,
druga si, moja sestro, ti,

treća si, vjerna ljubica, ti!
Majka mi srce vadila,
sestra je tajnur držala,
verna ljubica je svetila," "
»Što zručaš nam ti, Jakopek?«
'''Tebi, majko, trnjice,
sestrici mladoj sve moje,
a vernoj ljubi batine!''' "

Ne bi se nikako moglo reći da se ova druga, ušćuvana varijanta (jer o onoj prvoj varijanti, koja je gotovo manje nego torzo, nema smisla ni govoriti) ističe nečim posebnim imamo li pred očima mnogobrojne inačice te balade zapisane u raznim predjelima Jugoslavije, pa i izvan njezinih granica. Štaviše, onc »batine« u završnom stihu te varijante, namijenjene ljubi, koja u drugim varijantama većinom zna biti jedina pošteđena od triju žena vještica, djeluju dosta trivijalno, pored toga što i jezično odudaraju od ostalih izričaja u tekstu. A na osjetljivu mjestu, kakvo je ono koje je zauzela riječ batine u malo prije citiranoj varijanti, nezgodno izabran izraz, poput spomenutoga, svojom neskladnošću redovito kvari čitavo kazivanje bez obzira na uspjelost ostalih dijelova takvoga kazivanja.

Prvu varijantu, to jest onaj torzo od tri stiha, zabilježio sam od Rezike Breko rođ. Janton (rođ. 1904) u zaseoku Kraljev Vrh sela Jakovlja, a drugu varijantu od Lucije Lućec rođ. Belinić (rođ. 1902) u samome selu Jakovlju.

I o toj je baladi napisala poseban ogled M. Bošković-Stulli i objavila ga u 25. svesku VII godišta revije »Narodno stvaralaštvo — folklor«, Beograd 1968, na str. 20-36, pod naslovom *Balada o pastiru i tri vještice*. (Taj se ogled može pročitati i u knjizi *Usmena književnost*, Zagreb 1971, str. 89-105 koju je priredila ista autorica). Pišući o toj baladi M. Bošković-Stulli je spomenula, a na nekoliko mjesta i navela u cjelini (pa štaviše navela i s notama) nekoliko varijanata. Za znatan broj inačica te balade zna i dr. V. Žganec u svojim zbirkama *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (vidi uz odabrani primjer *Senje Jakopekove* pod br. 573 inačice, i spomenute i čitave navedene, neke i s notama, na str. 455-458) i *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (vidi knj. I, Tekstovi, pjesme pod br. 415, 512 b, d, 663 b, e, f, g i h), a i u zbirci *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline* on joj je također donio jednu varijantu (v. pjesmu br. 270). I ja sam u svojim publiciranim zbirkama *Istarske narodne pjesme i Ljuba Ivanova (hrvatske starinske narodne pjesme sakupljene u naše dane po Dalmaciji)*, Split 1969, naveo priličan broj varijanata toj baladi (vidi u prvoj zbirci, uz odabrani primjer pod br. 42 u II odjeljku na str. 84. popis 21 varijante, što tiskane, što rukopisne na str. 87-89, a u drugoj zbirci, uz odabrani primjer pod br. 114 s naslovom *Majka vještica* varijanata navedene na str. 299).

Ni prema ljubavi anonimni njegovatelj lirske usmene poezije u posjećenim predjelima Hrvatskog zagorja nije ostao ravnodušan, pa je i tome čuvstvu dao maha u nekoliko pjesama, od kojih mi se čini da onu pomalo ciničnu, a zabilježenu od već spomenute Dore Škrilin rođ. Jedvaj iz zaseoka Škrilini sela Gornja Bistra (vidi moju drugu zbirku i u njoj pjes. br. 33) ne bi bilo na odmet ovdje donijeti, premda je poznaju i neki drugi naši krajevi:

Listaj se, gora zelena,
i teći, vodo studena,
opadaj, lišće, s te gore
i pokrij moje tragove,
da me moj dragi ne najde!
Tri sam ga leta varala,

prvo mu leto rekla ja:
'Čekaj me još sam maljena!'
Drugo mu leto rekla ja:
'Ženi se, dragi, neću te!'
Treće mu leto rekla ja:
'Majka mi našla lepšega!'

Pjesma koja je dobrim dijelom dijalog, a zapisana je u Mariji Gorici (rodnome selu Ante Kovačića, autora romana *U registraturi*) te se nalazi pod br. 81 u rukopisnoj zbirci Drage Jančića, čini se da nema izravnih poznatih varijanata.²⁹

"Dobar ti večer, Janice,
je li me čuješ, je li spiš?"
"Nit te ne čujem, nit ne spim
već ti ja zibljem sinke dva!"
"Zibli ih zibli, Janice,
se su ga tvoji kak moji,
ja se pak pojdem ženiti
vu tu devetu dežclu
po jednu mladu Nemkinju."
"Daj ti ju bože dopelat,
čez treći dan ju pokopat,
ne daj t'ju bože pokopat

prez moje bile rubače,
prez moje bile pećice!"
Kad vse je junak to začul
samo je nato si zdehnuł,
pak si je prijel Janicu:
"Oj Jano, Jano, Janice,
moja si bila, moja buš,
dok god na svitu živ'la buš.
Sad se pak ne dem ženiti
nego ću tebe lubiti
i samo tebe imati,
skup s tobom sinke zibati!"

Ta pjesma, koju do potpune umjetničke uspjelosti malčice kviri na početku devetoga stiha mjesto prijedloga »za« prijedlog »po«, kao da se u svom ljubavnom očitavanju dodirnula i rodojjubnoga čuvstva, budući da se muško lice koje u njoj nastupa odriče ženidbe s Njemicom da bi ostalo uz svoju Janicu i s njome odgajalo djecu koju već imaju, a vjerojatno i onu koju će još zajedno imati.

Naravno da se među ljubavnim pjesmama iz spomenutih predjela Hrvatskog zagorja našla i pjesma kojoj je prvu varijantu objavio R. Fer. Plohl-Herdvigov, s naslovom *Čuk snubi djevojku*, pod br. 23 u 3. svesku svoje zbirke *Hrvatske narodne pjesme* (Varaždin 1867). Slijedećih osam varijanata te pjesme publicirao je dr V. Žganec, i to jednu u zbirci *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (br. 177), pet u zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi, pjes. br. 78a, 78b, 78c, 78d i 79), ali od tih pet dvije su nedovršene (vidi pjesmu br. 78b i 78c), i dvije u zbirci *Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline* (br. 145 i 146 I).

Utoliko su, mislim, još vredniji moji zapisi nađeni kao deveta i deseta varijanta toga motiva, i to oba potpuna.

Prvu mi je varijantu (vidi moju prvu zbirku, pjes. br. 97) kazala u Mokricama blizu Oroslavlja Katica Gmaz rođ. Hursa, a drugu (vidi moju drugu zbirku, pjes. br. 23) u Pojatnome Dragica Vugec rođ. Popović. Evo prvoga zapisa:

²⁹ No u svakom slučaju treba pogledati u vezi s njezinim motivom pjesme koje su objavljene u zbirci *Slovenske ljudske pesmi*, I, pod 63 pesemskim tipom *Zapuščena uroci nezvestega — C (Ob poroki s tujko)*.

Ćuk sedi, ćuk sedi
na borovoj svrži,
sam sedi, sam sedi,
sam si ljubvu snubi.
"Hodi sim, hodi sim,
divojčica mlada!"

"Ne dem tam, ne dem tam,
majka bi me klela." "
"Ak buš ti, ak buš ti,
majku poslušala,
nigda ti, nigda ti,
ne buš z dragim spala!"

Ali i u pjesmi arkadijskog ugođaja, samo za jedan stih kraćoj od prethodne, ljubav je uspješno doživljena (vidi moju prvu zbirku i u njoj pjesmu br. 62; tu mi je pjesmu kazala u Dobrim Zdencima u blizini Gornje Stubice Ana Balaško rođ. Osreček, rođena 1908. godine):

Jalža si ovce čuvala,
ovce po bregu paseju,
ona je kraj nji zaspala,
došla je njena majkica:
»Ustaj, se ustaj, Jalžice,
kudi su tvoje ovčice?!"

Jalža je dale spavala.
Došel je mili dragi njoj:
"Ustaj se, ustaj, Jalžice,
lepe su tvoje ovčice!"
Brže se Jalža ustala.

Doduše, nije svako ljubavno čuvstvo onako izravno izneseno kao što je izneseno u četiri netom navedene pjesme, premda se i u trećoj od te četiri pjesme to čuvstvo nastojalo zaogrnuti simbolikom ptice ćuka, ptice koja je čest pratilac čovjeka u tamošnjem krajoliku.

Svaki će, naime, od čitača priznati bez ikakva skanjivanja da je i u žetelačkoj pjesmi — zabilježenoj u zaseoku Grkci sela Gornja Bistra od Jalže Grgec rođ. Tišljar, rođene 1894. godine (vidi tu pjesmu u mojoj drugoj zbirci pod br. 63) — prisutna ljubav, ali na kako prikriven način! A uz to, da se još teže otkrije, ona je nazočna za napornih poljskih radova, kad nitko ne očekuje da će biti vremena i za nju:

Pripravljaj, majko,
rana obeda,
Pripravljaj, majko,
ne čekaj Marka.
Marko je prešiel
v ravno pole,

v ravno pole,
ružice brati.
Kad ih ubere,
o mila majko,
kad ih ubere,
Jani će dati!

Među ljubavnim pjesmama zabilježenima za vrijeme moga sakupljačkoga rada u Hrvatskom zagorju našle su se i tri varijante motiva u kojem se govori o libidinoznom odnosu između brata i sestre. Taj je motiv jako raširen među Hrvatima, kako onima na jugu, tako i onima na sjeveru, kako onima na istoku, tako i onima na zapadu, dakle u svim krajevima naše domovine. U svojoj već više puta spomenutoj zbirci *Istarske narodne pjesme* ja sam tome motivu, uz odabrani primjer koji se nalazi pod brojem 11 u I odjeljku, naveo 21 varijantu, što publiciranu, što rukopisnu. Još u dvjema svojim zbirkama ja sam tome motivu, uz odabrani primjer, naveo varijante, sad u većem, sad u manjem broju: u zbirci *Narodne lirske pjesme* uz odabrani primjer pod br. 91 s naslovom *Nedozvoljena ljubav* na str. 216, a u zbirci *Ljuba Ivanova* uz tri odabrana pri-

mjera (v. br. 101 s naslovom *Zabranjena ljubav*, br. 146 s naslovom *Brat obljubio sestru* i br. 265 s naslovom *Othrvala se bratovu napastovanju* na str. 298). Još prije mene tome je motivu, uz odabrani primjer pod br. 139, s naslovom *Bolje krvnica nego mati i punica*, dr Nikola Andrić nanizao u V knj. Matičina publicirana zbornika *Hrvatske narodne pjesme*, Zagreb 1909, na str. 503-511. velik broj varijanata, među kojima ima mnogo takvih koje se i danas nalaze u rukopisu.

Prva kajkavska objavljena (a zacijelo i zabilježena) varijanta te pjesme nalazi se u Kukuljićevoj zbirci *Pjesme* pod naslovom *Greh bio sestru ljubiti* na str. 223-224, a zapisana je u Hrvatskome zagorju.

Velika raširenost toga motiva, a zatim i posebna umjetnička uspjehost većeg broja njegovih inačica, potakla me da napišem poseban članak o nekima od tih inačica. Taj sam članak pod naslovom *Varijante najosebujnija strana narodne poezije* objavio u zagrebačkoj reviji »Kulturni radnik« od godine 1960. (v. br. 9-10, str. 26-30).

S hrvatskim kajkavskim varijantama toga motiva prije nego u Gupčevu zavičaju ja sam se upoznao godine 1954. u neposrednoj okolici Zagreba, s južne strane Zagrebačke gore, i to u selima: Hrašće, Odra i Mala Mlaka (vidi moju već spomenutu rukopisnu zbirku *Narodne pjesme iz okolice Zagreba*, INU, br. 175, i u njoj pjesme pod brojevima: 2, 17, 32, 38, 47, 51 i 56). Jedna mi se od tih varijanata (i to ona pod br. 51) bila toliko svidjela da sam je unio u svoju zbirku antologijskog karaktera *Zlatna jabuka* pod br. 39.

Zanimljivo je da su od tri varijante (vidi u mojoj drugoj rukopisnoj zbirci pjesme br. 52, 55 i 61) nađene u predjelima gdje sam sakupljao usmenu poeziju za vrijeme triju više puta spomenutih boravaka u Hrvatskom zagorju, dvije od njih (vidi pjesmu br. 52 i 61) veoma bliske baš onim varijantama zabilježenima godine 1954. u Hrašću, Odri i Maloj Mlaci (vidi u mojoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme iz okolice Zagreba* pjesme br. 17, 32 i 47). Prva od onih dviju zagorskih varijanata (vidi u mojoj drugoj zbirci pjesmu br. 52), zapisana u zaseoku Škrlini sela Gornja Bistra od Agate Škrlin, nepismene starice koja je imala 81 godinu, glasi:

Ivo kosi zelenu livadu,
sestrica mu obed donášela.
"Oj sestrice, premiloga lica,
da mi nisi rojena sestrica,
bila bi mi verna lubeznica!"

"Nemoj, bratec, grehota bi bila,
jedna nas je majka porodila,
jedna nas je majka odojila,
v jednoj smo se zipki ozibali!"

Za treću varijantu (vidi u mojoj drugoj zbirci pjesmu br. 55), s obzirom na sadržaj, nikako se ne bi moglo reći ni da je nalik dvjema zagorskim, ni onim prigrorskim inačicama istoga motiva. No ne odvaja se ta treća zagorska varijanta samo od netom spomenutih inačica, nego i od svih ostalih koje poznajem. Koliko sam do kada istražio s obzirom na »izvrnut« sadržaj te varijante, nalik joj je samo jedna inačica toga motiva, i to ona koju sam spomenuo i djelomično citirao u svojoj zbirci *Istarske narodne pjesme* na str. 49. Ta je varijanta iz sela Prozora blizu Otočca u Lici.

Da me čitač što prije shvati, moram ga upozoriti da u svim poznatim varijantama toga motiva, osim u netom spomenutoj ličkoj i ovoj našoj zagorskoj, brat sestru navodi na obljubu a ne ona njega. Istina, zna se dogoditi da ako do obljube dođe (a zaista dolazi dosta rijetko), jedan dio krivice za nju snosi i sestra, jer je ona tu obljubu izazvala stanovitom koketerijom ili ju je omogućila svojim brzim pristankom. No unatoč tome, sestrično ponašanje u zagorskoj varijanti, ili pobliže rečeno u varijanti iz zaseoka Škrlini u Gornjoj Bistri (koju mi je kazala Agata Škrlin) iznenađuje iznad svakog očekivanja. Uostalom, evo te varijante koja se sastoji samo od četiri stiha:

Seja braci cipele glacuje³⁰
i na njega okom namiguje.
"Nemoj, sejo, za miloga Boga,
znaš da braca imaš jedinoga!"

Tako kratkih pjesama kao što je netom citirana zapisao sam nekoliko za vrijeme svoga sakupljačkoga rada u Hrvatskom zagorju, samo što su te pjesme bile drukčijeg sadržaja od ove. Zapisi s najmanjim brojem stihova (osim ako se nije radilo o oštećenim umotvorima) bili su u tim predjelima povezani za blagdan Jurjeva.

Jedan takav zapis koji se sastoji od četiri stiha kazala mi je također Agata Škrlin (vidi u mojoj drugoj rukopisnoj zbirci pjesmu br. 56), i on izgleda ovako:

Sveti Jure ogenj kuri,
ne boj mi se, Plavčica,³¹
bude došiel Jurjev dan,
kad bu trava zišla van!

A jedan još manji, kojem sam zabilježio dvije varijante na dva različna mjesta (prvu u Selnici kraj Donje Stubice od Alojza Kamenara, a drugu u Hum-Lugu kraj Zaboka od šezdesetogodišnje Ane Krajačić rođ. Vinković), sastoji se samo od jednog stiha i pripjeva. Evo prve varijante tog umotvora (vidi u mojoj prvoj zbirci pjesmu br. 146):

Sveti Jure pole zastavlja,³²
jaj, pole, jaj!

A sada evo druge varijante (vidi u mojoj prvoj zbirci pjesmu br. 163):

Sveti Jure kres nam, jaj, kuri!
Jaj, pole, jaj!

³⁰ Od njemačkog glagola *glänzen*, laštiti, činiti sjajnijima.

³¹ Ime krave.

³² Ograđuje zastavama, znak da se na njemu više ne može pasti.

Taj sam umotvor čuo u Selnici. Kazaše mi da ga pjevaju pastiri, a da izražava žalost zbog toga što se blago ne može više izvoditi na zajednička pasišta. Jer nakon Jurjeva svaki od tih pastira vodi blago na svoje livade i pazi da mu živine ne zalutaju na tuđe (a i na vlastito) obrađeno polje, pa se zato ne osjeća onako slobodnim kao što se osjećao dok nije bilo tih ograničenja u kretanju, odnosno kad mu je stado moglo grickati travu gdje mu se najviše sviđjelo, i s obzirom na blizinu i s obzirom na obilje.

IX

Sada tek dolaze na red one pjesme po kojima se Hrvatsko zagorje najviše pročulo.

Kada to pišem, onda mislim na popijevke koje su neki istraživači nazivali vinskima, a možda bi tim popijevkama bolje pristajao neki drugi naziv, kao na primjer nazdravice ili napitnice. Nakon neveselih, turobnih, a možemo slobodno reći i mračnih raspoloženja većine pjesama na kojima sam se u dosadašnjim poglavljima, sad zbog ovog, sad zbog onog razloga zadržavao; doći će, poput pravoga osvježenja, veseo, bezbrižan ton nekih od tih vinskih pjesama. Time sam, eto, i ja za te umotvore prihvatio naziv »vinske pjesme« ali to sam učinio našavši se u neprilici da pronađem bolji, adekvatniji naziv za njih. Ali već na samome početku ovoga napisa ja sam govorio o nevolji do koje dolazi i pri razvrstavanju i pri naslovljavanju pojedinih usmenih tvorevina u stilu, ne samo u slučaju kad su povezane s pićem i čašćenjem, nego i općenito.

Svim tim vinskim pjesmama nađenim u Gupčevu zavičaju kao da bi ona najkraća među njima (vidi u mojoj prvoj zbirci pjesmu br. 13), koju sam zabilježio u Krušljevu Selu od Agate Mikulec rođ. Dović, stare 71 godinu, mogla stajati kao moto:

Pijte, braćo, vince,
voda nek stoji,
žaba vodu pije
kâ u njoj leži!

Privlačnosti te pjesme nije mogao odoljeti ni Fran Galović kao što se to zorno vidi u njegovu umotvoru *Kum Martin* iz ciklusa *Z mojih bregov* a u kojem je umotvoru on na spretan način uklopio jednu čitavu varijantu te pjesme.

A i ona pjesma koju sam čuo i smjesta zapisao u Krapinskom Selu od Kate Pazman rođ. Čopor, stare 73 godine (vidi u mojoj prvoj zbirci pjesmu br. 126) podsjetila me također na jednu pjesmu Frana Galovića, i to na onu u tom istom njegovom ciklusu kojoj je naslov *Kopači*, a osobito me podsjetila na završnu strofu te pjesme:

Pijani smo se pelali domo
i nekak do prve došli grabe,
prehitili smo se, ne zabim to:
nevesta me kušnola tripot v jame.

Pa premda se radi o autoru pisane književnosti i Podravcu (F. Galović je rođen u Peteraneću i pjesma *Kopači* spjevana je u peteranečkom kajkavskom govoru), a pjesma koju mi je kazala Kata Pazman tipičan je produkt naše usmene poezije i pripada Hrvatskom zagorju, opet oba ta umotvora imaju nečega srodnoga u svom lirskom »optoku«, iako u zagorskom usmenom umotvoru nema pri padu glavnoga lica, toga da ga nevjesta tri puta »kušne«. Uostalom, evo te pjesme zapisane u Krapinskom Selu od starice Kate Pazman rođ. Čopor (ta se pjesma nalazi u mojoj prvoj zbirci pod br. 126):

Sem išel po polu,
sem našel za volu,
sem našel dekličku
de žela pšeničku.

S'noć sem išel doma
kroz vusku brvičku,
vino mi oči prevzelo,
sem opal u blato debelo.

Da je ipak ispravnije uzeti za pjesme kakve su *Pijte, braćo, vince*³³ i *Sem išel po polu* zajednički naziv »vinske pjesme« mjesto nazdravice ili napitnice, vidi se i po tome što bi se s prvom pjesmom i moglo nekome nazdraviti, ali s drugom se ne bi moglo nikako. Ona je, štaviše, tako daleka svojim sadržajem od bilo kakvoga nazdravljanja da bi s te strane prije spadala u šaljive ili ljubavne usmene umotvore u stihu nego u napitnice. Jednu varijantu pjesme *Sem išel po polu* imade i 3. svezak zbirke *Hrvatske narodne pjesme* R. Ferd. Plohl-Herdvigova, i to pod br. 19 s naslovom *Sem tekel po poli . . .*, (usporedi i pj. br. 8376 u IV svesku Štreklejeve zbirke) samo što u tim varijantama nema ni spomena o pijanstvu, a još manje o padu glavnoga lica, bilo u jamu, kao u Galovićevoj pjesmi »Kopači«, bilo u blato, kao u mojoj varijanti.

Isto tako sumnjam da bi se i s ovom vinskom pjesmom dalo nekome nazdraviti (i nju sam zabilježio u Mokricama blizu Oroslavlja od već spominjane kazivačice i pjevačice Katice Gmaz rođ Hursa, a uvrstio sam je u svoju prvu zbirku pod br. 105):

Zel si budem torbicu,
išel budem v kleticu,
jel si budem puricu,
pil bum dobru kaplicu!

No varijanta koja se nalazi pod br. 29 u spomenutoj rukopisnoj zbirci Drage Jančića pokazuje da i taj moj zapis nije cjelovito uščuvana

³³ Prema varijanti u Žgančevoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* pod br. 280 ispada da je moj zapis samo uvodni dio nešto dulje pjesme također vinskoga karaktera. A isto tako i prema još ranije objavljenoj varijanti u Plohl-Herdvigovoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme* (III sv., pjes. br. 63 s naslovom *Pijte, braćo vince*). Inače Žganec u svojoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* na str. 424. toj pjesmi navodi, uz svoj primjer, još tri varijante, među kojima se nalazi i malo prije spomenuta Plohl-Herdvigova. I u svojoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I., Tekstovi) Žganec donosi toj pjesmi jednu varijantu (br. 51a) a spominje i varijantu velikog Kuhačeva zbornika *Južno-slovenske narodne popevke* (kuj. IV, pjesma br. 1332).

pjesma, nego jedan njezin fragment, i to opet, kao i u slučaju umotvora *Pijte, braćo, vince*, zapravo njezin uvodni dio:

Išel bum v goricu,
zel si budem torbicu
i pečenu puricu,
piju bum dobru kapljicu.
Kj su naši stareši,
ki su z nami živili?

V črnoj zemlji gnijeju,
vinca več ne piјеju.
Rujno vino, ajd vu mene,
došlo b' vreme, ne bu mene.
Do bu tebe, vinček, piju,
kad bum v črnoj zemlji gnjiju?!³⁴

Ali ta nam Jančičeva varijanta pokazuje da bi se njezinim završnim dijelom dalo lijepo nekome nazdraviti i da je ona, prema tome, kad je bila čitava, očito služila za tu svrhu u veselu društvu, kao što je u istu svrhu zacijelo služila i ova popijevka zapisana u Poljanici od Nikole Savnika rođ. 1902, godine (vidi moju drugu rukopisnu zbirku i u njoj pjesmu br. 44):

Bog nam je storil zemlicu,
zemla rodila drozdicu,
drozda rodila trseka,
trsek nam rodil grozdeka,

grozdek nam rodil moštaka,
moštek nam rodil vinčeka,
vinčeka piju brata dva,
Bog i poživi obadva!

Ta ljupka, dražesna nazdravica ima svoj najuspjeliji pandan u pjesmi njoj nalik, koju je objavio pod br. 65 u 1. svesku svoje zbirke *Hrvatske narodne pjesme*, Varaždin 1868, R. Ferd. Plohl-Herdvigov a popularizirao u naše dane dr V. Žganec pod br. 276 u svojoj antologijskoj zbirci *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. I ja sam taj Plohlov zapis — da bi mu što više prokrcio put među naše čitalačke redove — objavio u dvije svoje zbirke antologijskoga karaktera, i to pod br. 98 u zbirci *Narodne lirske pjesme*, a pod br. 49 u zbirci *Narodne pjesme*, Zagreb 1971. (biblioteka »Golub« nakladnog poduzeća »Zora«). Ali varijanta koja je bliža od toga Plohlova zapisa mome primjeru jest ona koju možemo pročitati u 3. svesku njegove zbirke *Hrvatske narodne pjesme* (Plohl je inače bio vrijedan i marljiv sakupljač i objavljiivač hrvatske usmene književnosti, posebno poezije, u drugoj polovici XIX stoljeća), i to pod br. 42 s naslovom *Komu grozdovi?*. Ona varijanta koja se nalazi u Žgančevoj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi) pod br. 661 opet se udaljila od moga primjera, dok mu se ona koju ima Drago Jančić u svojoj rukopisnoj zbirci pod br. 55 približila, ali ne onako jako kao Plohlov primjer pod br. 42 u 3. svesku njegove zbirke. Jančičeva varijanta glasi:

³⁴ Za jednu varijantu te pjesme zna i dr V. Žganec u zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (knj. I, Tekstovi, umotvor pod br. 74), a još prije njega za jednu Nikola Šalran u 1. svesku 31. knjige »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena« iz god. 1937. (na str. 131. treća pjesma po redu).

Bog nam storil zemljicu,
zenlja nam rodila trsa dva,
trsi nalili suda dva,
sudi nalili barile dva,
barili nalili glaže³⁵ dva,

glazi nalili kupice dvi,
zde ga pak pite obadva.
Ste ga popili obadva,
ste se obrisali obadva,
zdaj se pak kušnite obadva!³⁶

Kao što je dr Franjo Fancev, savjestan i marljiv istraživač hrvatske pisane književnosti do preporoda, došao do zaključka na osnovi detaljnog proučavanja svih njezinih djela, i sa sadržajne i s jezične strane (bez obzira na narječja kojima su ta djela oblikovana), da ta književnost tvori cjelovitost, ništa manju, na primjer od one koju će tvoriti ona koja će se razviti nakon preporoda i biti oblikovana usvojenim jedinstvenim književnim jezikom, a to znači štokavskom ijekavštinom južnoga tipa, tako sam i ja došao do istoga zaključka što se tiče našega usmenog pjesništva, koje je cjelovitost (i unatoč različnim narječjima kojima je oblikovano) sačuvalo do danas, budući da se ono razvijalo na način na kakva se takva pjesništva razvijaju a zbog kojih niti je za preporod znalo, niti je moglo prihvatiti njegovu odluku. Do uvjerenja o toj cjelovitosti našega usmenog pjesništva ja sam došao na bazi proučavanja (koje traje više od dvadeset i tri godine) ne samo svih publiciranih i rukopisnih zbirki toga pjesništva nego i onih njegovih umotvora koje sam našao na terenu i zapisao od pojedinih kazivača vlastitom rukom.

Tu cjelovitost ne čini samo znatan broj istih ili približno istih motiva što ih obrađuje hrvatska usmena poezija u različitim hrvatskim narječjima, nego i jezično-stilske osobine. Među jezičnim osobinama jedna je od najuočljivijih miješanje ikavskih, ekavskih i ijekavskih oblika u istome umotvoru (ali ne samo u istome umotvoru nego nerijetko i u istome stihu). Ta osobina provlači se od prvih do najnovijih zapisa u nas. Nekada se pogrešno mislilo (a i ja sam se neko vrijeme iz neupučenosti nalazio među takvima) da je to miješanje ikavštine, ekavštine i ijekavštine u istome umotvoru posljedica sustavne nastave u osnovnim školama kad se ijekavština kao književni jezik počela polako uvlačiti preko naučenih štiva u čitankama (a poslije i pučkoga novinstva) u pojedine govore naših sela pa tako i u njihove tvorevine oblikovane riječju. A, kad tamo, ta se jezična osobina može opaziti i u svim onim usmenim tvorevinama koje su zapisane davno prije nego je i toga sustavnoga školstva i toga pučkoga novinstva, publiciranog štokavsko-ijekavskim narječjem, to jest usvojenim književnim jezikom, uopće bilo.

Kad sve to znamo, onda nas, na primjer, nimalo ne smije čuditi ni ova zdravica zabilježena u Mariji Gorici godine 1969. (vidi rukopisnu zbirku Drage Jančića, pjesmu br. 56), koja glasi:

Listak mi pade s vrbine,
polek ove čaše Ivine.
Ki bi za to znala vrbina

da je ovo čaša Ivina,
od vrha bi se privila,
do dna bi čašu nagnula

³⁵ Staklenke, od njemačke imenice *Glas*.

³⁶ D. Jančić ima još jednu varijantu te napitnice, ali jako oštećenu, u svojoj rukopisnoj zbirci pod brojem 53. Inače ta je pjesma bogato zastupana u III sv. Strekeljeve zbirke *Slovenske narodne pesmi*, Ljubljana 1904—1907, pod br. 6056—6078.

i punu čašu ispila.
Lepi Ivo, primi ju za vrat,
taškaj ju, žvižgaj, sto tanžit³⁷ krat!
Listek mi pada s topole,
polek ove čaše popove,
ki bi za to znala topola

da je ovo čaša popova,
od vrha bi se privila,
do dna bi čašu ispila.
Lepi Ivo, primi ju za vrat,
sto tanžit krat!

Ta nas pjesma podsjeća na onu počasnicu koju je Vuk dobio ili čuo u prošleme stoljeću u Perastu (vidi I knjigu njegove zbirke *Srpske narodne pjesme*, Beograd 1953, izd. »Prosvete«, i u njoj umotvor pod br. 139):

Pade listak naranče
usred čaše junačke.
Da je znala naranča
da je čaša junačka,

vrhom bi se povila,
pa bi čašu popila.
I oko i čelo —
sve vam braćo, veselo!

A zanimljivo je znati da ta počasnica, odnosno nazdravica ili napitnica, još ima dvije kajkavske varijante, i to citirane u članku dra Franje Fanceva *Hrvatska dobrotoljka u popijevkama, zdravicama i napitnicama prošlih vijekova*, »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena«, 1. sv. 31, knj. str. 67—168, i jednu štokavsku varijantu, objavljenu u *Pjesmarici* Gjure Stj. Deželića iz godine 1865. U toj pjesmarici, koja je publicirana u Zagrebu, ta se štokavska varijanta nalazi na str. 636—637. pod br. 518. Kajkavske varijante u malo prije navedenom Fancevljevu članku donesene su na str. 123. i 147. Prvu je dr Fancev uzeo iz *Popevaka* Ladislava Forka, a drugu iz *Ludbreško-bukovečke pjesmarice* od godine 1830.(?). Od tih dviju inačica navest ću samo prvu, to jest Forkovu:

Pade listek s topole,
zvrhu čaše popove,
da je znala topola,
da je čaša popova,

z vrhom bi se savila
ter bi čašu popila.
Popi, popi — popila,
ter bi čašu popila!

U produženju te napitnice (koju Fancev ne donosi čitavu) u slijedećoj strofi pada »listek« s drenine, a uz to se vidi da mjesto popa može biti Toma a zacijelo i bilo koje drugo muško ime. A isto tako list pada i u štokavskoj varijanti iz Deželićeve *Pjesmarice*, samo što list u toj varijanti, koja ima četiri strofe, u prvoj strofi pada s topole, u drugoj s kruške, u trećoj s breskve, a u četvrtoj s drenjine.

Nakon ta dva primjera, to jest Forkova i Deželićeva, uz onaj najnoviji Drage Jančića iz Marije Gorice, a poznavajući dobro Vukovu naviku da mijenja ili nadopunjuje tekstove pjesama koje bi dobio od drugih ili sam zapisao, uvjeren sam da je i u počasnici iz Perasta izvorno »list padao s naranče« a ne da je »padao list naranče.« A onda možemo zaključiti sa stanovitim pouzdanjem da se i zapis iz Perasta produžavao dalje u novoj strofi, svaki put s listom koji je padao s nekog drugog stabla, ali samo

³⁷ Tisuću, od njemačke riječi *tausend*.

zato što ga nema i u toj počašnici, ipak ne možemo okrivljavati Vuka, budući da bi moglo biti lako da je kazivač, odnosno pjevač, to produženje počašnice iz Perasta zaboravio a možda nije nikada za nj ni znao. To prije što se i u varijanti iz *Ludbreško-bukovečke pjesmarice*, premda se ne spominje padanje lista s neke od poznatih domaćih voćaka, ipak govori u prvoj strofi o kruškinu a u drugoj o breskvinu stablu³⁸, pa znači da je to mijenjanje vrste listova ili samih voćaka u toj napitnici nešto što njezinu sadržaju postojano pripada.

Izgleda da se u Hrvatskome zagorju — pa tako i u Gupčevu zavičaju — ta vinska poezija podjednako njegovala i kod učenih i kod neukih ljudi, te da su se utjecaji jednih na druge baš u tim pjesmama najjače ispoljili.

To se može najbolje vidjeti u nekim pjesmama koje je publicirao iz pojedinih starih rukopisnih zbirki i kanconijera dr Franjo Fancev u malo prije spomenutom članku *Hrvatska dobrovolja*, a posebno u onoj pjesmi napitnici (str. 133, peta napitnica po redu) uzetoj iz kanconijera Nikole Šafrana, u kojoj se nalaze i ovi stihovi:

Ako on vumre, skopajte mu jamu
pod te vinske gantore³⁹,
odprite se pipe, spuknite se čepi ...

Iza te poplave vina (ili kako bi rekao pjesnik Vladimir Čerina »laguma vina«⁴⁰), do koje će očito doći kad se ispune netom izražene želje, tko se od čitača neće sjetiti Pantagruelove pohlepe za pićem, koju je Rabelais isto tako izrazio na hiperboličan način? Ali pjesma koja najviše približava poeziju učenih ljudi poeziji neuka svijeta u tim vinskih pjesmama jest ona za koju se »poveda« (priča) da ju je spjevao »agens Keresturi« (ili kako kaže Marko Mahanović »napravitel«), a odzvanja i danas, s raznim preinakama, čitavim Hrvatskim zagorjem, pa tako i u onim njegovim predjelima u kojima je bilo osnovno žarište seljačke bune godine 1573. Početni stihovi te pjesme glase:

Nikaj na svetu lepšega ni,
neg'je gorica kada rodi.
Mužek se trudi ter se vrti,
da mu se delo ne zamudi.⁴¹

³⁸ Tako u toj varijanti prva strofa počinje stihovima:

Da bi znala kruška,
da je ova čašica muška ...

A druga:

Da bi znala breskva
da je ova čašica ženska ...

³⁹ U nekim pjesmama gantari, tj. grede na kojima stoje bačve u vinskih podrumima.

⁴⁰ Vidi u Tadijanovićevu i Delorkovu zborniku *Hrvatska moderna lirika*, Zagreb 1933. na str. 84—85. pjesmu s naslovom *Samoća i vino* i u njoj četvrti stih šeste strofe.

⁴¹ Ta je pjesma čitava objavljena u Fancevljevu članku *Hrvatska dobrovolja* na str. 139—141.

U »tamnijim« dijelovima vinskih usmenih pjesama (jer nisu sve one uvijek dokraja vesele) znaju se pojaviti i stihovi koji govore o prolaznosti svega, a nadasve o kratkoći ljudskoga života, i tada su ti stihovi veoma srodni onim versovima koje su spjevali učeni ljudi, kao na primjer u elegiji *Zbogom, svet nestalni, zbogom* iz pjesmarice Jurja Lehpamera od godine 1796. Tu je elegiju publicirala Olga Sojat u prilogu *Izbor iz dviju kajkavskih pjesmarica* u zagrebačkom časopisu »Kaj« (br. 12 od godine 1970) na str. 37—39. U toj elegiji iz Lehpamerove pjesmarice takvi su osobito stihovi prvih triju strofa.

X

Zbog onih čitača koje će vjerojatno zanimati koja sam sve sela posjetio za vrijeme svojih triju boravaka u Hrvatskom zagorju ta ću sela navesti ovdje, i to abecednim redom.

Za prvoga sam i drugoga boravka radio u slijedećim selima (pri ovom nabranjanju spominjem samo ona sela u kojima sam nešto i zabilježio): Andraševac, Bistričko Podgorje, Crkveno Selo, Dobri Zdenci, Hum-Lug, Jablanovec, Jakovlje, Karivaroš, Kosovečko, Krušljevo Selo, Matenci, Mokrice, Oborovo kraj Bistre, Selnica, Slani Potok, (Sveti) Matej, Šagudovec i Veleškovec, a za trećega boravka u ovim selima: Bistra Gornja, Pojatno, Poljanica, Pušća Donja i Sveti Križ (Marija Gorica). U tom nabranjanju nisam naveo sve zaseoke pojedinih sela. Najveći broj pjesama za prvoga i drugoga boravka zapisao sam u Mokricama (okolica Oroslavlja), i to 27 pjesama, a najmanji broj u Selnici, Slanom Potoku i Veleškovcu, i to po dva umotvora u svakome od ta tri sela. Za vrijeme trećega boravka najveći broj pjesama zapisao sam u selu Gornja Bistra (tu su uključeni i zaseoci toga sela: Škrlini, Kukci, Grkci itd.), i to 27 umotvora, a najmanje u selu Pojatno, i to 5 umotvora.

Govoreći o tome kada su se pjevale, odnosno kazivale pojedine pjesme i kako su se najlakše pamtile među ljudima Hrvatskog zagorja poslušit ću se navodima iz *Popratne riječi* moje prve rukopisne zbirke, to jest one pod br. 793, a isto tako i navodima iz *Popratne riječi* moje druge rukopisne zbirke, to jest one pod br. 832. Evo tih navoda iz *Popratne riječi* prve zbirke (str. XIII): »... što se tiče pjesama i vremena kad su se one pjevale, kazala mi je Katarina Belko rođ. Glavaš iz Bistričkoga Podgorja (zaselak Marije Bistrice) slijedeće: 'Kad s v jesen trijebi kuruza, onda se peva.' Slično mi je bila kazala ranije i Zorica Vurajić rođ. Benko iz Šagudovca pošto mi je bila odrecitala jednu pjesmu: 'Pevali bi je kad bi trebili kukuruza.' To isto mi je kazala, samo drugim riječima, i Marija Lisak rođ. Ptić, također iz Šagudovca: 'U lupitve⁴² smo pesme pevali.' Zatim, pjevale su se pjesme i za berbe grožda te čehanja perja. Evo kako mi je to saopćila ista kazivačica: 'Kod brajna grozdija bi pevali i kod čekatve.' Budući da se u većini slučajeva, kako već i naglasih, za vrijeme ovih dvaju boravaka radilo više o pjevačima nego o kazivačima, rekao mi je Mijo Čičmak iz Bistričkoga Podgorja da se on ne može

⁴² Lupitva je vađenje kukuruza iz njegove ovojnice, što znači: za komušanja.

sjetiti riječi pojedine pjesme dok ne čuje njezinu melodiju. Ali evo na koji mi je način to kazao: 'Po hariji ja uhvatim reči.'

A sada evo takvih navoda iz *Popratne riječi* druge moje zbirke (str. VIII—IX): »Zanimljive su bile i pojedine izjave, pa prostodušni usklici nekih kazivača, odnosno pjevača za vrijeme ovoga moga teren-skoga rada. Tako mi je za jako raširenu pjesmu, bolje rečeno baladu, koja obično počinje u Hrvata kajkavaca stihom »Šetao se Miko mlad« u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica rekla kazivačica Ivka Hotko rođ. Magdić da je to teška pjesma, dakako, za upamtiti. Za tu kazivačicu 'od kraja', u vezi s kazivanjem pjesama, znači 'od početka'. Pjesmu pod br. 10 (to je ona koja počinje stihom »Crna gora zeleni se« i na kojoj sam se posebno zadržao u IV poglavlju ovoga napisa) nazvala je 'šentijurskom pesnom'. Kad sam je nakon odrecitiranih umotvora u stihu zamolio da mi tekne još koji umotvor, ona mi je odgovorila da zna samo one 'drobničke'. I za Katicu Vugec rođ. Popović, kao i za Ivku Hotko rođ. Magdić iz Marije Gorice, pri kazivanju pjesama odredba 'od kraja' znači 'od početka' Ljubica Mihalić me je uz to upozorila da se u njih najviše pjevalo 'za lupatve i čehatve.'«

Među kazivačima, odnosno pjevačima, za mojih triju boravaka u Hrvatskom zagorju bilo je neuporedivo više žena nego muškaraca. Tako je za prvoga i drugoga boravka od njih dvadeset i tri samo jedan bio muškarac, a za trećega boravka od njih deset bila su samo dvojica muškaraca. Taj je omjer u korist žena potvrđen više-manje i u drugim hrvatskim krajevima, a pogotovo kad se bilježe usmene lirske pjesme. Kad je tako, onda se ne smijemo čuditi ni tome da su najvrjedniji kazivači, odnosno pjevači, opet bile žene, a da je najvještija među njima bila nepismena Ivka Hotko rođ. Magdić iz zaseoka Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica, također nas ne treba iznenađivati. Usprkos tome moram naglasiti da sam više puta znao zabilježiti pokoju naročito vrijednu pjesmu i od osrednje kazivačice, odnosno pjevačice, ali to mi se događalo pri bilježenju usmenih pjesama i u drugim hrvatskim krajevima, pa nas prema tome ta pojava uočena u Hrvatskom zagorju ne mora ispunjavati čuđenjem.

Malen broj riječi tuđega podrijetla (u ovome slučaju germanizama) odlika je pjesama o kojima sam podrobnije raspravljao u ovome napisu, kao što je malen broj talijanizama bio odlika onih pjesama koje sam bilježio po Dalmaciji.

U toku ovog izlaganja više puta sam se pozivao pišući u ovoj ili onoj pjesmi nađenoj u Gupčevom zavičaju i na neke umotvore slovenske usmene poezije pa bih htio ovom zgodom spomenuti da sam sakupljajući pjesme u tim predjelima našao i nekoliko pravih slovenskih pjesama te da sam im posvetio poseban članak pod naslovom *Nekoliko slovenskih narodnih pjesama u Hrvatskom zagorju* koji sam pročitao kao referat na XVIII kongresu SUFJ u Bovcu godine 1971.

Njednu od pjesama nađenih za svojih triju boravaka u Hrvatskom zagorju nisam snimio na magnetofonsku vrpcu, nego sam ih zapisao ili naliv-perom ili običnom olovkom i unio u za to posebno priređenu bilježnicu.

DODATAK

U ovome *Dodatku* donosim izbor pjesama građe koja se nalazi i u prvoj i u drugoj mojoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme Hrvatskog zagorja* (vidi INU br. 793 i INU br. 832). Pjesme od broja 1 do broja 37 uzeo sam iz prve rukopisne zbirke, a pjesme od broja 38 do kraja iz druge rukopisne zbirke.

Kako moja radnja koja prethodi ovome *Dodatku* nije mogla obuhvatiti i sve vrijedne ili bar sve zanimljive pjesme te građe, to ostale među njima objavljujem na ovaj način.

Iz građe jedne i druge rukopisne zbirke publicirao sam do sada tri umotvora, i to sva tri iz prve rukopisne zbirke: pjesmu br. 5 i pjesmu br. 53 u svojoj knjizi *Narodne pjesme*, Zagreb 1971. (biblioteka »Golub« nakladnog poduzeća »Zora«) pod br. 22 i 52, a pjesmu br. 159 kao citat u svom članku *Neki vidovi hrvatske kajkavske usmene poezije* u reviji »Kaj«, Zagreb 1972, br. 5, na str. 33.

Pjesmama koje donosim u ovome *Dodatku* nisam navodio varijante zbog toga što jedan njihov dio, kao na primjer pjesme br. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 18, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53 i 54, već imaju navedene varijante, uz njima srodne umotvore, u pojedinim poglavljima moga rada što prethodi ovom *Dodatku*.

Ostalim pjesmama, kao na primjer pjesmi br. 2, nanizane su neke varijante u mojoj zbirci *Istarske narodne pjesme* uz pjesmu br. 46, I odj., na str. 92, samo bih ovom prilikom htio upozoriti kako zagorska varijanta pokazuje da taj motiv nije morao doći u Istru iz Italije kao što se dosada mislilo nego da pripada kao i najveći dio hrvatskih istarskih pjesama zalihama našeg usmenog pjesništva općenito. Isto su tako pjesmi br. 19 nanizane varijante u mojoj netom spomenutoj istarskoj zbirci, uz pjesmu br. 66, I odj., na str. 113, pjesmi br. 41, uz pjesmu br. 47, I odj., na str. 93—94, a pjesmi br. 24, u mojoj zbirci *Ljuba Ivanova*, uz pjesmu br. 243, na str. 308, te pjesmi br. 49, u mojoj zbirci *Narodne epske pjesme I*, Zagreb 1964, biblioteka »Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 24, na str. 211, uz pjesmu br. 42, itd., itd. Nekima od pjesama opet (istina veoma malenu broju) nisam mogao naći ni neku bližu ni neku dalju varijantu, pa su tako bar za mene ostale same, bez ijedne jedine zabilježene varijante. To su pjesme pod br. 20, 26 i 39.

Da i u ovome *Dodatku* ima izvrsnih pjesama, poput onih koje se nalaze pod br. 15, 37, 47 i 50, mislim da je suvišno i naglašavati nakon svega onoga što sam već napisao o usmenoj poeziji Hrvatskog zagorja, a posebno njegova dijela gdje je bilo osnovno žarište seljačke bune godine 1573.

TEKSTOVI

1.

Venčec moj, venčec moj,
dugo sam te čekala,
malo sam te nosila,

za gorom, za vodom,
mog veselja već ne bo!

Zapis: 24. VI 1969. Draga Leš rođ. Ištvanić, Rođena 1900. u Strmcu. Pismena. Krušljevo Selo. Prva rukopisna zbirka, pjesma br. 9.

2.

Bile jesu tri sestrice,
išle jesu cveće brat,
kad su došle blizu mora,
opal im je prsten zlat.
»Vi, mornari, kaj broдите,
izvadite prsten zlat,
ako nam ga izvadite,

dobit ćete sto dukat!«
»Kaj će nama sto dukat,
rajše jeden poljubac.«
»Kaj bi naša majka rekla,
da nas vidi s vama stat?!«
»»Ne bi majka ništa rekla,
jer smo deca ljubezna!««

Zapis: 24. VI 1969. Agata Mikulec rođ. Dović, rođena u Oroslavlju. Stara 71 godinu. Pismena. Krušljevo Selo. I rkp. zbirka, pjes. br. 14.

3.

»Daj nam, Jana, obeda!«
»»Ne mogu vam obed dati,
dat će vam ga mat Marija!««

Zapis: 24. VI 1969. Agata Mikulec rođ. Dović. Rođena u Oroslavlju. Stara 71 godinu. Pismena. Krušljevo Selo. I rkp. zbirka, pjes. br. 15

4.

Išla je devojka
u goru zelenu,
u goru je zašla,
mlado momče našla,
gde leži u travi,
ranjen je u glavi.
Junak glavu zdigne,
devojka pobigne.

»Ne beži, devojko,
već mi rane veži,
maramu odveži,
pa mi ih poveži.
Kada ja uzdravin,
tebe ne ustavin!«
Junak je uzdravil,
devojku ustavil.

Zapis: 25. IV 1969. Rezika Breko rođ. Janton. Rođena 1904. u Kraljevu Vrhu. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 16.

5.

Stoji polje, oj široko,
Barbara,
Jožefova zaručnica Marija!

Zapis: 25. VI 1969. Rezika Breko rođ. Janton. Rođena 1904. u Kraljevu Vrhu. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 19.

6.

Sitna je kiša padala,
Anica ovce čuvala,
Anica ovce čuvala,
kraj nji' je tužna zaspala.

»Ano, ti Ano, Anice,
di su ti tvoje ovčice?«
»Ovce po bregu paseju,
one pastira nemaju!«

Zapis: 25. VI 1969. Jela Breko rođ. Jagušt. Rođena u Igrišću. 63 godine stara. Nepismena. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 22.

7.

Stoji nam polje široko;
~~Jožekova zaručnica Marija,~~
z lepim vencem venčevana,

z lepom partom partovana.
~~Barbara!~~

Zapis: 25. VI 1969. Lucija Lučec rođ. Belinić. Rođena 1902. u Jakovlju. Nepismena. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 31.

8.

Križ nam stoji u polu,
prelepo polje široko,
u polju nam stolčec zlat,

na stolcu sedi Marija,
na rokam drži Jezusa,
na glavci nosi krunicu.

Zapis: 25. VI 1969. Lucija Lučec rođ. Belinić. Rođena 1902. u Jakovlju. Nepismena. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 32.

9.

Mladi Ivan krijes nalaže,
na Ivanjsko navečer!

Zapis: 25. VI 1969. Lucija Lučec rođ. Belinić. Rođena 1902. u Jakovlju. Nepismena. Jakovlje. I rkp. zbirka, pjes. br. 34.

10.

Večer nam rosa padala,
nju je Marija gledala
z lepoga dvora od Boga,
od miljenoga Jezusa.

Smiljeni Jezus, dođi k nam,
pelaj nam duše svetli raj.
Čemu se duše vesele,
svetlome raju najbolje.

Zapis: 27. VI 1969. Slava Labaš rođ. Šišak, rođ. 1909. u (Svetom) Mateju. Gornja Stubica. I rkp. zbirka, pjes. br. 43.

11.

Išla je devojka
u goru zelenu,
u goru zelenu,
po vodu studenu,
u goru je zašla,
ranjenika našla.
Ranjen glavu digne,

devojka pobigne.
»Ne bjegaj, djevojka,
već mi rane veži,
polahko ih veži,
vežuć ih ne steži.
Ako ja ozdravim,
tebe ne ostavim,

ako ne ozdravim,
konja ti ostavim,
i na konju sedlo
i na sedlu prsten.«
Junak je ozdravil,

devojku ostavil,
za se je zadržal
i konja i sedlo
i na sedlu prsten.

Zapis: 27. VI 1969. Slava Labaš, rođ. Šišak. Rođena 1909. u (Svetom) Mateju (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 46. Primjedba: Ovu je pjesmu nadopunjavała umecima neka starija žena, kojoj ime i prezime nisam uspio zapisati. Ali je očito također iz (Svetog) Mateja. Njezini su stihovi 11, 12, 15, 16, 17, 19, 20 i 21.

12.

Stara majka jogenj kuri,
mlada snaha spi.
»Posp, pospi, mlada snašo,
još ti zorja ni.«
Stara majka žgance hajka,¹
mlada snaha spi.
»Posp, pospi mlada snašo,
još ti zorja ni!«

Stara majka hižu smeće,
mlada snaha spi.
»Posp, pospi, mlada snašo,
još ti zorja ni!«
Veće kokot sljivu češe,
mlada snaha spi.
»Posp, pospi, mlada snašo,
još ti zorja ni!«

Zapis: 27. VI 1969. Slava Labaš rođ. Šišak. Rođena 1909. u (Svetom) Mateju. (Gornja Stubica). (Sveti) Matej (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 48.

13.

Djeva Marija žito dožela,
žito dožela, tri venca splela,
prvoga splela žita šenice,
drugoga splela vina gorice,

trećega splela zdravla, veselja.
Kojega splela zdravla, veselja,
daj nam ga, Bože, porad veselja!

Zapis: 28. VI 1969. Milka Mikulić rođ. Osrećek. Rođena u Dobrim Zdencima (Pazmanska gorica, Gornja Stubica). Stara 65. godina. Nepismena. Dobri Zdenci (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 67.

14.

Dekla je po vodu šla,
vodicu zajimala,
ribicu zajela.
Ribica se molila:

»Pusti mene živet ti!«
Ribicu je pustila,
ribica zaplivala,
deklu poškropila.

Zapis: 28. VI 1969. Milka Mikulić rođ. Osrećek. Rođena u Dobrim Zdencima (Pazmanska gorica, Gornja Stubica). Stara 65 godina. Nepismena. Dobri Zdenci (Gornja Stubica). I. rkp. zbirka, pjes. br. 69.

15.

Ponoći dohaja,
svećica dogarja,
molim, dragi gazda,
da idemo spat.

Gremo, gremo doma,
kokot nam zapeval bu.
Ponoći dohaja,
svećica dogarja,

¹ Miješa ih kuhačom.

molim, draga majka,
da idemo spat.
Gremo, gremo doma,
kokot nam zapeval bu.
Ponoči dohaja,
svečica dogarja,
molim, dragi oček,
da idemo spat.

Gremo, gremo doma,
kokot nam zapeval bu.
Ponoči dohaja,
svečica dogarja,
molim, dragi bratec,
da idemo spat.
Gremo, gremo doma,
kokot nam zapeval bu.

Zapis: 28. VI 1969. Zorica Vurajić rođ. Benko. Rođena 1924. u Humu (dijelu Šagudovca?). Nepismena. Šagudovec (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 70.

Lepi vrćek ograjen
zlatnimi žici opleten,
u njem rastu ružice,
po njem uske stazice,
po njim se šeće deklica,
deklicu ruže vijaju.
»Nemojte mene vijati,

16.

nemam vas komu trgati,
otac mi jeste prestari,
majka mi v lednem grobu je,
brate mi odveć premladi,
seke pa nisem imela,
dragi mi preveć daleko!«

Zapis: 28. VI 1969. Zorica Vurajić rođ. Benko. Rođena 1924. u Humu (dijelu Šagudovca?). Nepismena. Šagudovec (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 72.

Išel Marko u goru zelenu,
iz jognjeca zmija je izišla,
srce Marku ona pripiljila,
pa je zato vernu ljubiu pozval:

17.

»Pomagaj mi, mila ljuba moja,
izvadi mi zmiju z moga srca!«
»Mužek mili, nemrem ti pomoći,
ti pozovi svoju sestru vernu!«

Zapis: 28. VI 1969. Milka Benko rođ. Plašćar. Rođena 1901. u Šagudovcu. Nepismena. Šagudovec (Gornja Stubica). I rkp. zbirka, pjes. br. 78.

Vu toj črnoj gori
žarki ogenj gori,
kraj njega mi jaše
dvadeset soldatov,
dvadeset junakov,
si mi zdravi jašu,
samo jedan ranjen.
»Draga moja braća,
već me popelajte
vu te ravne polje,
do Svetog Ivana.
Kopajte mi jamu
pri Svetom Ivanu,
nutra prostirajte
moju kabanicu,

18.

naj nu položite
moje grešno telo,
vane ostavljajte
moju desnu ruku,
zaj nu privežujte
mojga kojna vranca,
nek se kojnic plače
kad se ljuba neće.
Kopajte mi zdenec
ober groba moga,
doj mi putem pojde,
vode se napije,
za dušu spomene.
Sadite mi rože
oko groba moga,

doj mi putem pojde
rožicu otrgne.
Delajte mi klupu
oko groba moga,

doj mi putem puojde
na klupčicu sede,
za dušu spomene.«

Zapis: 29. VI 1969. Magda Žiljak rođ. Šimunić. Rođena 1892. u Oborovu kraj Bistre. Nepismena. Oborovo kraj Bistre (okolica Zaprešića) .I rkp. zbirka, pjes. br. 85.

19.

Lepa moja livada zelena,
u tebi je trava povaljena.
Nisu mi je vile povalile,

već mi ju je junak sa divojkom,
junak s kosom a divojka srpom,
zlatnim srpom, s belini rukami.

Zapis: 29. VI 1969. Slava Grgurić rođ. Novosel. Stara 64 godine. Nepismena. Oborovo kraj Bistre (okolica Zaprešića). I rkp. zbirka, pjes. br. 87.

20.

Tri devojke kolo vode,
kolo vode, bose hode,
u šumu ih vile vode,
k potoku ih dovodile,

s njima tanec izvodile,
tancajuć ih začarale,
k hižam puta nisu znale,
poleg tog se rasplakale.

Zapis: 29. VI 1969. Slava Grgurić rođ. Novosel. Stara 64 godine. Nepismena. Oborovo kraj Bistre (okolica Zaprešića). I rkp. zbirka, pjes. br. 90.

21.

Križ nam stoji u polju,
kraj njega sedi Marija,
na ruci nosi Jezuš, a
Jezušu lepo pevala.

Zapis: 10. VI 1970. Katica Gmaz rođ. Hursa. Rođena 1909. u Mokricama (Okolica Oroslavlja). Pismena. Mokrice (okolica Oroslavlja). I rkp. zbirka, pjes. br. 95.

22.

Oj ti, dragi, kaj bude,
doć će vreme ne bu te,
doj bu rujno vince pil,
kad buš v crnoj zemlji gnil.

Dje su tvoji prijatelji,
koj su s tobom skupa bili;
crnoj zemlji gnjijeju,
vince viš' ne pijeju.

Zapis: 10. VI 1970. Katica Gmaz rođ. Hursa. Rođena 1909. u Mokricama (okolica Oroslavlja). Pismena. Mokrice (okolica Oroslavlja). I. rkp. zbirka, pjes. br. 106.

23.

Dele¹, dele, sujnčece,
po tom malom koleku
do božega grobeka!

¹ Dolje.

Zapis: 10. VI 1970. Dragica Čičko rođ. Hursa, Stara 74 godine. Nepismena. Rođena u Mokricama (okolica Oroslavlja). Mokrice (okolica Oroslavlja). I rkp. zbirka, pjes. br. 107.

24.

Goru jaše Kraljeviću Marko,
goru jaše, goru proklinjaše:
»Oj prokleta goro i planino,
da u tebi kapi vode nema!«
Gora Marku liščem odgovara:

»Odi, Marko, dole malo niže,
dole ti je bunar vode ladne,
samo ne pi iz toga bunara,
jer je bunar vila otrovila!«

Zapis: 10. VI 1970. Petar Čičko. Star 78 godina. Rođen u Mokricama (okolica Oroslavlja). Nepismen. Mokrice (okolica Oroslavlja). I rkp. zbirka, pjes. br. 108.

25.

De se vino pije,
tu sam prvi ja,
de se trava kosi,
tu sem zadnji ja,

de se kolo pleše,
tu sem prvi ja,
de se seno nosi,
tu sem zadnji ja.

Zapis: 10. VI 1970. Katica Čičko, rođ. Čižmek. Rođena 1920. u Mokricama (okolica Oroslavlja). Pismena. Bila je tkalja u tvornici tekstila u Oroslavlju. Mokrice (okolica Oroslavlja). I rkp. zbirka, pjes. br. 112.

26.

Moja žena žito žela
a ja za njom vezal,
de je stigal, noge digal
i pomalo stezal.

Zapis: 10. VI 1970. Pero Frinčić. Rođen 1925. u Andraševcu (okolica Oroslavlja). Pismen. Andraševac (okolica Oroslavlja). I rkp. zbirka, pjes. br. 119.

27.

Jure, brate, digni glavu,
kaj si legel na tu travu,
daj, molim te, ne spavaj,
ovo čudo poslušaj:

Dojde Kata Isidoru
naj zakole tustu puru,
tustu puru i gusku,
kaj Isusu malom bu.

Zapis: 11. VI 1970. Kata Pazman rođ. Čopor. Rođena u Krapinskom Selu (1 sat hoda daleko od Krapinskog Sela). Stara 73 godine. Nepismena. Crkveno Selo (neposredna okolica Donje Konjščine). I rkp. zbirka, pjes. br. 127.

28.

Vu te černe gore
žarek ogenj gore,
kraj njega maršera
tredešet soldata,

sve zdrave, vesele,
samo jen ranjeni:
»Ne ostavljajte me
već me zemte sobom!«

Zapis: 11. VI 1970. Jela Farkaš rođ. Božić, rođ. 1911. u Kosovečkom (okolica Donje Konjščine). Pismena. Kosovečko (okolica Donje Konjščine). I rkp. zbirka, pjes. br. 131.

29.

Koji je taj mužek bil,
 koj'je trsek zasadil,
 mi sad vince pijemo
 i na njem se grijemo.
 Bumo išli kletički,
 bumo zeli holbicu¹,
 bumo jeli puricu,
 pili dobru kaplicu.

De su naši prijateli,
 koj' su s nama živeli,
 vinca već ne pijeju,
 v crnoj zemlji gnijeju.
 Slatko vince, hajd' u mene,
 došlo bu kad ne bu mene,
 tko bu tebe, vince, pil
 kad vu zemli budem gnil?!

Zapis: 12. VI 1970. Mijo Čičmak. Rođen 1921. u Bistričkom Podgorju (zaseoku Marije Bistrice). Pismen. Bistričko Podgorje (zaselak Marije Bistrice). I rkp. zbirka, pjes. br. 138.

30.

Žnalice nam lepo žanjeju,
 belome se daneku veseliju.
 Zora, zorice, beli je dan.
 stan' se, Marijo, dojdi k nam!
 Kosci nam lepo kosiju,
 belome se daneku veseliju.
 Zora, zorice, beli je dan,
 stan' se, Marijo, dojdi k nam!

Rožice nam lepo cvateju,
 belome se daneku veseliju,
 Zora, zorice, beli je dan,
 stan' se, Marijo, dojdi k nam!
 Lupići² nam lepo lupiju,
 belome se daneku veseliju.
 Zora, zorice, beli je dan,
 stan' se, Marijo, dojdi k nam!

Zapis: 13. VI 1970. Draga Peštaj rođ. Lončarić. Rođena 1908. u Matencima (okolica Donje Stubice). Polupismena (zna čitati, ne zna pisati). Matenci (okolica Donje Stubice). I rkp. zbirka pjes. br. 148.

Primjedba: ova se pjesma pjevala u polju, dakle je poslana pjesma.

31.

Marija je zaspala pod nebo visoko,
 milosti je slala po svetu široko,
 ona zasanjala prelepe sanje tri:

prvu zasanjala o Ocu nebeskom,
 drugu zasanjala o svome sineku,
 treću zasanjala o Duhu svetomu.

Zapis: 13. VI 1970. Jelica Korićan rođ. Lončarić. Rođena 1914. u Matencima (okolica Donje Stubice). Pismena. Matenci (okolica Donje Stubice). I rkp. zbirka, pjes. br. 151.

Primjedba: pjevali su je kopači, žeteoci, orači.

32.

Ftiček moj, kaj želiš,
 najlepše imaš,
 ti boš peval,
 ti boš letel
 čez tih devet gor,
 u devetoj stoji
 lepa posteljka,

na toj posteljci
 momak z devojkom,
 među njima drema
 malo detešce,
 pa se drobno igra
 zlatnom jabukom.

¹ Flašu, bocu.

² Oni koji ljušte kukuruze.

Zapis: 13. VI 1970. Jelica Korićan rođ. Lončarić. Rođena 1914. u Matencima (okolica Donje Stubice). Pismena. Matenci (okolica Donje Stubice). I rkp. zbirka, pjes. br. 152.

33.

Služil sam služil,
koku sem zaslužil,
koka ima belu glavu,
piceke zvodila.

Zapis: 13. VI 1970. Jelica Korićan rođ. Lončarić. Rođena 1914. u Matencima (okolica Donje Stubice). Pismena. Matenci (okolica Donje Stubice). I rkp. zbirka, pjes. br. 155.

34.

Dojdi, bratec, meni na večeru,   prva ti je mudra i spametna,
čuła jesen da se ženil budeš.   druga ti je tiha i mirovna,
Ne di, bratec, v varoš po devojku, treća ti je rubenom bogata.
varoškinje nesu težakinje.   Biraj, bratec, koju ti je volja!
U mom selu jesu tri devojke;

Zapis: 13. VI 1970. Jelica Korićan rođ. Lončarić. Rođena 1914. u Matencima (okolica Donje Stubice). Pismena. Matenci (okolica Donje Stubice). I rkp. zbirka, pjes. br. 158.

35.

Stoji nam pole,   južinu dala?
pole široko,   Ni nam ju dala
zaspala Jana   gizdava Jana,
pokraj bunara.   već nam ju dala
Da bi nam Jana   priprosna¹ Jana.

Zapis: 14. VI 1970. Ana Krajačić rođ. Vinković. Rođena 1909. u Hum—Lugu (okolica Zaboka). Pismena. Hum—Lug (okolica Zaboka). I rkp. zbirka, pjes. br. 160.
Primjedba: žnjačka pjesma.

36.

Jelek, moj Jelek,   Jurja nakitila,
svilica je bela,   Jurja nakitila,
svilica je bela,   Bogu ga zručila!
Jelek ju je plela,

Zapis: 14. VI 1970. Ana Krajačić rođ. Vinković. Rođena 1909. u Hum—Lugu (okolica Zaboka). Pismena. Hum—Lug, (okolica Zaboka). I rkp. zbirka, pjes. br. 161.

37.

Devojka je išla   rajnenoga našla,
u goru zelenu,   rajnen glavu digne,
u goru je zašla,   devojka pobigne.

¹ Priprosta.

»Ne beži, devojka,
za Boga te prosim,
rane mi poveži,
teško ih podnosim.
Ako ja ozdravim
za ljubiu te zemem,
ako ne ozdravim,
kak cvetek povenem.«
Devojka je bila
srca milostiva,

rane povijala
tom zelenum travum
kaj je sunce žeglo,
a mesec porosil.
Junak je ozdravil,
devojku ostavil.
O junačka vera,
viš' si ti nevera,
nego kaj si vera!

Zapis: 15. VI 1970. Žena srednje dobi nepoznata imena i prezimena. Jablanovec (okolica Zaprešića). I rkp. zbirka, pjes. br. 166.

38.

(Ujutro kad dođu žeti):
Poglej, poglej, Marijo,
u to pole široko,
med te vjerne težake,
med te mlade junake,
med te ledik devojke!

(Kad završe žetvu):
Dole, dole, sunašce,
de je Marija klečala,
žute lasi česala,
gorke suze točila,
de je Jezuš pokopan!

Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rukopisna zbirka, pjesma br. 1.

39.

Jezuš moj lubleni,
venčec pozlaćeni,
koga jesem dala
za junačku volju.

Za nega se plaču
moje crne oči,
se te bože noći!

Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 5.

40.

Tri putnika putovali,
malo išli, lepo našli,
našli jesu božje telo.
Prvi veli: »Kleknimo ga!«
Drugi veli: »Molimo ga!«
Treti veli: »Vozimo ga,
novu goru, novi kloštar!«
Sami zvoni zazvonili,
sama s' vrata otpirala,

se su duše k maši došle,
sam je Jezuš mašu služil,
same s' sveće nažigale,
si anđeli jenga dvore.
Blažena je ona duša,
koja mari za Jezuša,
nesretna je ona duša,
kâ ne mari za Jezuša!

Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 6.

41.

Zorica se beli, beli dan,
hlajena rosa padala,
sunašce po gori sijalo,
Jezuš se vozi po morju,
grišnik se šeće po brigu.
Grišnik doziva Jezusa:
»Kraju, kraju, Jezuš moj,
da ti valujem grihe sve!«
Došel je Jezuš kraj mora,
pital je Jezuš grišnika:

»Kaj si sagrišil, grešnik moj?«
Njemu je grišnik govorju:
»Čačka i majku umorju,
brata i sestru utopju,
trete: dva draga rezdvoju!«
Njemu je Jezuš govorju:
»O grišnik, grišnik veliki,
si su ti grihi veliki,
ta tretí ti je najveći!«

Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 7.

42.

Stal se jesem jutro rano
malo pred zorom,
šetala sem se pred štacunom,
da se razladim,
zistal jesem devojčicu
z vrta šetajuć,

jednoj ruki nosi grozdek,
drugoj rožmarin:
»Podaj meni, mâ devojka,
da si podišim!«
»»Ne dam vera, mladi junak,
to si ja dišim!«

Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 8.

43.

Dojdi, Ive, na naš kris!
daj nam ga Bog!
Daj, Marija, dobra leta,
daj nam ga Bog!

Primjedba: pjevaju muškarci i žene kod zapaljene vatre uoči Ivan-dana.
Zapis: 25. X 1971. Ivka Hotko rođ. Magdić. Rođena u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Stara 70 godina. Nepismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 16.

44.

Išel budem v goricu,
zel si budem torbicu
i pečenu puricu,
pil bum dobru kaplicu.

Do bu tebe, vince, pil,
kad bum v črnoj zemlji gnjil?!
Rujno vino, hajd' u mene,
i tak dugo ne bu mene!

Zapis: 25. X 1971. Milka Kolarić rođ. Pužar. Rođena 1906. u zaseoku Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica u župi Sveti Križ. Polupismena. Zaselak Mihelji-Obrankovići sela Marija Gorica. II rkp. zbirka, pjes. br. 21.

¹ Krijes.

45.

Ćuk sedi, ćuk sedi,
na zelenoj grani,
on gleda, on gleda
grlicu bez para.
»Dojdi mi, dojdi mi,
grlice bez para!«

»Ne sm'jem ja, ne sm'jem ja,
jer me majka kara!«
»Ako buš, ako buš,
majku poslušala,
kesno buš, kesno buš
sineka zibala!«

Zapis: 26. X 1971, Katica Vugec rođ. Popović. Rođena 1920. u Pojatnom. Pušća Donja. II rkp. zbirka, pjes. br. 22.

46.

Išla je devojka
u goru zelenu
po vodu studenu,
u goru je zašla,
ranjenika našla,
ranjen glavu diže,
devojka pobiže.
»Devojko, ne beži,
već mi rane veži!«
Devojka je stala,
fertun podrapala,

fertun podrapala,
ranu povezala.
»Ako ja ozdravim,
tebe ne ostavim!«
Junak je ozdravil,
devojku ostavil.
U devojke vera
tvrđa od kamena,
a u momka vera
kak potrta zdel.

Zapis: 26. X 1971. Katica Vugec rođ. Popović. Rođena 1920. u Pojatnom. Pušća Donja. II rkp. zbirka, pjes. br. 30.

47.

Sveti Židor ovce pase
po zelenom bukovju,
pase, pase i prepase
do kladice bukove,
tam zapazi jedno dete,
to detešce maleno.
»Pasi, pasi i prepasi,
oj premili, vujček moj!«
»»Kak bi ja tvoj vujček bil,
kad ja samo sestru'mam,
ona mi je tam za stolom,
ki zeleni venčec mâ!««
»Nije samo mene mela,

već je mela nas troje,
prvoga med svinje dela,
svinje ga potrgale,
drugoga u vodu dela,
voda ga potopila,
mene je pod kladu dela,
pod kladicu bukovu.
Znaš li kaj si govorila:¹
'Hladni vetrić pripuhnul te,
mrzla kiša te škropila,
Marija te povijala,
anđeli te zibali!«

Zapis: 26. X 1971. Katica Vugec rođ. Popović. Rođena 1920. u Pojatnome. Pušća Donja. II rkp. zbirka, pjes. br. 31.

Primjedba: kazivačica me upozorila da je ovu pjesmu, kao i većinu onih koje mi je kazivala, naučila od svoje majke.

¹ Zanimljiv je ovaj govor upravljen nevaljalnoj majci u času dok »malo dete« razgovara s »vujčekom«.

48.

Išla je devojka
u goru zelenu,
u goru zelenu
na vodu studenu,
u goru je zašla,
junaka je našla,
junak glavu diže,
djevojka pobježe.
»Djevojka, ne bježi,
već mi rane veži!«
Djevojka je stala,

fertušek trgala,
rane povijala.
»Ako ja ozdravim,
tebe ne ostavim!«
Junak je ozdravil,
devojkju ostavil.
Devojka ga klela:
»Ne daj ti Bog dobra,
ni pri crkvi groba,
na grobu zelenja,
pri Bogu veselja!«

Zapis: 27. X 1971. Ljubica Mihalić rođ. Popović, sestra Katice Vugec. Rođena 1914. u Pojatnome. Pojatno. II rkp. zbirka, pjes. br. 34.

49.

Majka Maru za Ivana dala,
jutro dala, večer se kajala,
jer je Ivo ljuta pijanica,
do pol noći s Turkom vino pije,
po pol noći bermet i rakiju,
a u zoru k Mari dolazio:
»Srce Maro, otvori mi vrata!«
Ali Mara za to ni ne mara,
trkne Ivo kolenom u vrata,

sama' su se vrata otvorila.
Zvadi Ivo sablu od pojasa
šikne Maru prek svilnoga pasa.
Traži Ivo po svetu lekara.
»Srce Ivo, ne traži lekara,
već mi piši mojoj staroj majci,
nek mi šale tri košule tanke,
vu j nim pojdem pod zelenu travu!«

Zapis: 28. X 1971. Nikola Savnik. Rođ. 1902. u Poljanici. Seljak. Polupismen. Poljanica, II rkp. zbirka, pjes. br. 42.

50.

Stala sam se jeno jutro rajнено,
išla jesem gore—dole po dolu,
našla jesem jednu zlatnu jabuku,
dala sam je svome ocu deliti:
vekši del je otec sebi uzeo,
menši del je meni mladoj podao.
Stala sem se jeno jutro rajнено,
išla jesem gore—dole po polu,
našla jesem jednu zlatnu jabuku,
dala sam je mojoj majki deliti:
vekši del je majka sebi uzela,
menši del je meni mladoj podala.
Stala sam se jedno jutro rajнено,
išla jesem gore—dole po polu,
našla jesem jednu zlatnu jabuku,

dala sam je mome bracu deliti:
vekši del je bratec sebi uzeo,
menši del je meni mladoj podao.
Stala sam se jeno jutro rajнено,
išla jesem gore dole po polu,
našla jesem jednu zlatnu jabuku,
dala sam je svojoj sestri deliti:
vekši del je sestra sebi uzela,
menši del je meni mladoj podala.
Stala sam se jedno jutro rajнено,
išla jesem gore-dole po polu,
našla jesem jednu zlatnu jabuku,
dala sam je mome dragom deliti:
menši del je dragi sebi uzeo,
vekši del je meni mladoj podao!

Zapis: 29. X 1971. Franjo Galeković. Rođen 1892. u Gornjoj Bistri. Poljoprivrednik i zanatlija. Pismen. Gornja Bistra. II rkp. zbirka, pjes. br. 45.

51.

Iva je mlada,
vetrek š nom vlada.
Pripravljaj, majko,
rano obeda.
Ne čakaj Marka,
obeduj, majko!
Marko je prešel
u ravno pole

rožice brati.
Pripravljaj, majko,
ranu južinu,
južinaj, majko,
ne čakaj Marka,
Marko je prešel
u ravno pole
ružice brati.

Primjedba: žetvena pjesmica. Pjeva se po ulomcima, i to prije početka žetve, za vrijeme žetve i nakon nje.

Zapis: 20. X 1971. Škrilin Dora rođ. Jedvaj. Rođena 1913. u Gornjoj Bistri (zaselak Škrilini). Pismena. Seljanka. Gornja Bistra (zaselak Škrilini). II rkp. zbirka, pjes. br. 49.

52.

(Ujutro):
Anđel v pole snašice zove:
»Dojdite k meni, verne dušice!«
(O objedu):
Pripravljaj, majko, rano obeda!
(Navečer):

Pripravljaj majko, rano južinu!
*(Po završetku posla, prije
povratka kući):*
Sunce zahaja, doba dohaja,
treba je iti na počinak!

Primjedba: žetelačka.

Zapis: 30. X 1971. Marija Kukec rođ. Jedvaj. Rođena 1902. u Gornjoj Bistri (zaselak Kukci). Nepismena. Gornja Bistra (zaselak Kukci). II rkp. zbirka, pjes. br. 57.

53.

Išla je devojka
u goru zelenu,
u goru je zašla,
rajnenoga našla.
Rajnen glavu digne,
devojka pobigne.
»Ne beži, devojko,
već mi rane veži!«
Devojka je stala,
rubec podrapala,
rane zavezala.

»Ako ja ozdravim,
ja te ne ostavim,
ako pako vumrem
kojna ti ostavim!«
Kada je ozdravil,
devojku ostavil.
O junačka vera,
kak žitna si pleva,
kamo vetar s plevom,
tamo junak s verom!

Zapis: 30. X 1971. Marija Kukec rođ. Jedvaj. Rođena 1902. u Gornjoj Bistri (zaselak Kukci). Nepismena. Gornja Bistra (Kukci). II rkp. zbirka, pjes. br. 59.

54.

Ivo kosi livadu zelenu,
sestrica mu jesti donešala.
»Oj sestrica, lepoga si lica,
da m' je dano tebe polubiti!«

»»Brate, dušo, greota bi bila,
jedna nas je majka porodila,
v jednoj smo se zipki ozibali!««

Zapis 30. X 1971. Jalža Grgec rođ. Tišljar. Rođena 1894. u Gornjoj Bistri (zaselak Grkci). Pismena. Gornja Bistra (zaselak Grkci). II rkp. zbirka, pjes. br. 61.

55.

Kojni se vrani igraju,
zlatne si vuzde trgaju,
na dalek put se spremaju
po jednu lepu devojku.
Za nom se majka plakala,
ona se majci molila:
»Ne daj me, majko, daleko,
ostat će cveće nejako,

zalit ga imat neće 'ko,
tri gore bit će ispred nas,
a jedno more iza nji'.
Ko će to more preplovit,
ko će do mene doplovit,
vesalca bit će premala.
jedarca bit će preslaba,
do mene, majko, nikada!«

Zapis: 30. X 1971. Jedna od pjesama koje su zapisali pojedini učenici u svojim zaseocima na nagovor nastavnika. Gornja Bistra. II rkp. zbirka, pjes. br. 70.

56.

Mesečina, celo selo spava,
nide nema lole ni bečara.
Mesečino, i ti nešto znadeš,

pazi samo da me ne izdadeš,
niti mene, niti moje tuge,
koju krijem u pola, u luge.

Zapis: 30. X 1971. Jalža Grgec rođ. Tišljar. Rođena 1894. u Gornjoj Bistri (zaselak Grkci). Pismena. Gornja Bistra (zaselak Grkci). II rkp. zbirka, pjes. br. 61.